

KIRKON DIAKONIATYÖ SUOMALAISEN SOSIAALITUR- VAN VAJEIDEN PAIKKAAJANA

Emmi Rissanen
Maisterintutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden ja filo-
sofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Emmi Rissanen	
Työn nimi Kirkon diakoniatyö suomalaisen sosiaaliturvan vajeiden paikkaajana.	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn tyyppi Maisterintutkielma
Aika Kevät 2023	Sivumäärä 46 sivua + liitteet 3 sivua
Ohjaaja Marjo Kuronen	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tutkielmani tarkoitus oli tarkastella sitä, miten Suomen evankelis-luterilainen diakoniatyö omasta näkökulmastaan paikkaa suomalaisen sosiaaliturvan vajeita. Aikaisempi aiheen tiimoilta tehty tutkimus osoittaa, että diakoniatyö todella täydentää ja paikkaa sosiaaliturvan vajeita eri tavoin. Kuitenkin perustuslaki takaa jokaisen oikeuden perusturvaan ja määrittää sen olevan julkisen vallan tehtävä. Tutkimuksessani halusin tarkastella tarkemmin sitä, mihin sosiaaliturvan vajeisiin diakoniatyössä vastataan, ja miten. Lisäksi aiheesta tehty tutkimus on jo jokseenkin vanhaa, joten halusin selvittää miltä tilanne diakoniatyössä näyttää nyt.</p> <p>Marginalisaation käsite on tutkimukseni kannalta keskeinen, sillä sen voidaan nähdä yhdistävän diakonian sekä viimesijaisen sosiaaliturvan varassa eläviä sosiaalityön asiakkaita. Aineistokseni valitsin Diakonia+-verkkajulkaisun puheenvuoroja vuosien 2018–2022 ajalta ja aineiston analyysi tapahtui sisällönanalyysin keinoin.</p> <p>Tutkielmani päätuloksina esitän viisi teemaa, jotka kuvaavat sitä, miten diakoniatyö toiminnassaan vastaa sosiaaliturvan vajeisiin. Teemat ovat: 1) <i>aineelliseen ja taloudelliseen hätään vastaaminen</i>, joka liittyy diakoniatyössä toteutettavaan elintarvikeapuun, yhteisruokailuihin sekä taloudelliseen avustamiseen 2) <i>tuen ja ohjauksen tarpeeseen vastaaminen</i>, joka viittaa tuen antamiseen hankalissa elämäntilanteissa sekä viralliseen järjestelmään liittyvään palveluohjaukseen 3) <i>tarve yhteistyölle muiden toimijoiden kanssa</i>, etenkin julkisen sektorin kanssa 4) <i>psykososiaalisiin tarpeisiin vastaaminen</i>, eli osallisuuden ja yhteisöön kuulumisen mahdollistaminen sekä keskusteluapu 5) <i>marginaalisten erityisryhmien tarpeisiin vastaaminen</i>, eli työskentely erilaisten yhteiskunnan marginaaleissa olevien ihmisten kanssa, joiden tarpeisiin julkinen järjestelmä ei kykene vastaamaan riittäväällä tavalla. Johtopäätöksissä ja pohdinnassani perustelen sitä, miten diakoniatyön käytännöstä nousevat tarpeet heijastelevat julkisen järjestelmän puutteita.</p>	
Asiasanat diakonia, sisällönanalyysi, sosiaaliturva, Suomen evankelis-luterilainen kirkko	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	DIAKONIA KRISTILLISENÄ SOSIAALITYÖNÄ	6
	2.1 Luterilaisen diakonian historia	7
	2.2 Tutkimusta diakonian ja sosiaalityön suhteesta.....	9
3	MARGINALISAATIO.....	15
	3.1 Marginaalit tarkastelun kohteena.....	15
	3.2 Marginaalit sosiaalityön ja diakonian keskeisenä teemana.....	18
4	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	20
	4.1 Tutkimustehtävä	20
	4.2 Lehtiartikkelit tutkimusaineistona	21
	4.3 Aineisto.....	22
	4.4 Analyysimenetelmä ja aineiston käsittely	23
	4.5 Tutkimusetiikka	25
5	TULOKSET	26
	5.1 Aineelliseen ja taloudelliseen hätään vastaaminen.....	26
	5.2 Tuen ja ohjauksen tarpeeseen vastaaminen.....	28
	5.3 Tarve yhteistyölle muiden toimijoiden kanssa.....	30
	5.4 Psykososiaalisiin tarpeisiin vastaaminen	31
	5.5 Marginaalisten erityisryhmien tarpeisiin vastaaminen.....	34
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	37
7	LÄHTEET	41
	LAKI.....	46
	LIITTEET	47
	Liite 1: aineistona käytetyt tekstit.....	47

1 JOHDANTO

Tässä tutkielmassa tarkastelen sitä, miten Suomen evankelis-luterilaisen kirkon diakonia omasta näkökulmastaan tarkasteltuna paikkaa suomalaisen sosiaaliturvan vajeita. Diakoniatyö on kirkkolain ja kirkkojärjestyksen säätämää ”vaikeuksissa olevan ihmisen kokonaisvaltaista auttamista” (Kuusimäki, ei pvm.), joka voi käytännössä tarkoittaa esimerkiksi hengellistä, henkistä, aineellista ja sosiaalista auttamista, sosiaalisen ja terveydellisen toimintakyvyn tukemista, yhteiskunnallista vaikuttamista ja diakoniakasvatusta. Diakoniatyössä on siis paljon samaa kuin sosiaalityössä, ja sen sisältö mukailee monilta osin sosiaalialaa ohjaavaa ammattietiikkaa (esim. Talentia 2022). Näin ollen voidaan pitää loogisena, että ihminen, joka elää viimesijaisen sosiaaliturvan varassa, voi hyötyä myös diakoniatyön kaltaisesta avusta. Myös aiheesta tehty tutkimus osoittaa, että näillä palveluilla on monilta osin yhteinen asiakaskunta, joka kamppailee arjessa samojen haasteiden kanssa. Tutkimus osoittaa myös, että diakoniatyö näyttäytyy asiakkaille ”viimeisenä luukkuna”, kun virallisen sosiaaliturvan verkot ovat pettäneet (esim. Juntunen, Grönlund & Hiilamo 2006). Suomen perustuslain mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Laki takaa jokaisen oikeuden perustoimeentulon turvaan työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana, sekä lapsen syntymän ja huoltajan menetyksen perusteella. Laki velvoittaa julkista valtaa turvaamaan jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystalvet. Verovaroin ja vakuutusmaksuin rahoitettu sosiaaliturva koostuu palveluista ja rahallisista etuuksista (Kela 2023). Tämän pro gradun puitteissa pyrin tarkastelemaan sitä, minkälaisia sosiaaliturvan, ja sen myötä myös sosiaalityön vajeita ja epäkohtia diakoniatyö paikkaa, ja millä tavoin se vastaa niihin.

Nähdäkseni tarkastelemani aihe on merkityksellinen ja ajankohtainen, sillä sen tulokset kertovat paljon hyvinvointivaltion tilasta. Yhteiskunnan eettistä ja sosiaalista kehitystä voidaan arvioida sen mukaan, miten sen vallan kahvassa olevat kohtelevat kaikkein heikoimmassa asemassa olevia huono-osaisia (Saari 2015, 14). Lisäksi sosiaalityön kannalta aihe on erityisen relevantti, sillä viimesijaisen sosiaaliturvan varassa ja yhteiskunnan marginaaleissa elävät henkilöt ja heidän hyvinvointinsa ovat sosiaalityön ytimessä olevia asioita.

Lähden tutkielmassani liikkeelle kuvailemalla Suomen evankelis-luterilaisen kirkon diakoniatyötä ja luterilaisen diakonian historiaa. Sitten tarkastelen sitä, millaista tutkimusta diakonian ja sosiaalityön suhteesta on aikaisemmin tehty. Vertaan luterilaista diakoniaa myös muihin hengellisen avustustyön muotoihin eri yhteiskunnissa. Sen jälkeen siirryn tarkastelemaan marginalisaation käsitettä ja sen jäsenyyksiä kirjallisuudessa. Lisäksi pohdin marginalisaatiota sekä diakonia- että sosiaalityön ydinkäsitteistönä. Tämän jälkeen kuvailen tutkimukseni toteuttamista ja tutkimuskysymyksiäni. Ensiksi kuvaan tutkimustehtävääni ja perustelen sen relevanttiutta omalla tieteenalallani ja yhteiskunnallisesti. Sitten kuvailen sitä, millaista aineistoa käyttämäni lehtiartikkelit tutkimuksessa ovat. Sen jälkeen kuvaan tarkemmin omaa aineistoani. Tämän jälkeen kuvaan käyttämäni sisällönanalyysiä analyysimenetelmänä ja kerron, miten olen sen avulla analysoinut omaa aineistoani. Sitten pohdin vielä tiiviisti tutkimukseeni liittyviä eettisiä kysymyksiä. Tulosluvussa esittelen viisi aineistoni analyysin perusteella syntyneitä teemoja, jotka kuvaavat sitä, mitä sosiaaliturvan vajeita diakoniatyössä paikataan ja miten. Nämä teemat ovat aineelliseen ja taloudelliseen hätään vastaaminen, tuen ja ohjauksen tarpeeseen vastaaminen, tarve yhteistyölle muiden toimijoiden kanssa, psykososiaalisiin tarpeisiin vastaaminen sekä marginaalisten erityisryhmien tarpeisiin vastaaminen. Päätän tutkielmani johtopäätöksiin ja pohdintaan vetäen yhteen tutkimustuloksiani ja pohtien niiden antia tieteenalalleni.

2 DIAKONIA KRISTILLISENÄ SOSIAALITYÖNÄ

Diakonialla tarkoitetaan Suomen evankelis-luterilaisen evankelisluterilaisen kirkon kirkkolakiin perustuvaa seurakuntien toimintaa (KL 4 § 1), jonka tarkoituksena on ”kristilliseen rakkauteen perustuva avun antaminen erityisesti niille, joiden hätä on suurin ja joita ei muilla tavoin auteta” (KJ 4 § 3). Diakonian uranuurtaja Kai Henttonen on kiteyttänyt diakonian tärkeimmän ytimen olevan ”toisten ihmisten tukemista, auttamista ja lähimmäisyyttä, mutta välillä myös pientä kapinaa epäoikeudenmukaisuutta ja vääryyttä vastaan” (Huhanantti & Wallenius 2022, 6). Diakoniatyötä on virallisten diakonien viroissa työskentelevien diakonien tekemän työn lisäksi seurakuntien vapaaehtoisten tekemä diakoniatyö. Työ voi käytännön tasolla olla vapaaehtoisten ohjaamista varojen keräämiseksi, messun toimittamisessa avustaminen, ryhmien ja toimintojen vetäminen sekä erilaisten haasteiden vuoksi apua hakevien tukeminen eri tavoin. Seurakunnissa tehtävän diakoniatyön lisäksi diakoniatyötä tekevät diakonialaitokset ja järjestöt. (Jokela 2011, 23–24.) Diakonia-sana on peräisin uudesta testamentista ja se tarkoittaa kreikan kielellä palvelemista. Yhteyksissä, joissa käsitettä on erinäisissä raamatunkohdissa käytetty, sana on tulkittu myös lähimmäisen auttamisen tai lähimmäisenrakkauden näkökulmasta. (Malkavaara 2022, 16.)

Diakonialla on erilainen rooli eri kirkkokunnissa. Esimerkiksi katolisessa ja ortodoksisessa kirkossa diakonin tehtävä liittyy paljolti messussa avustamiseen ja ”apupappina” toimimiseen. Näistä erottautumiseksi kansainvälisissä ekumeenisissa yhteyksissä suomalaista evankelis-luterilaisen kirkon tekemää diakoniaa luonnehditaan ilmauksilla kirkon sosiaalityö tai kristillinen sosiaalityö. (Jokela 2011, 26.) Tarkastelussani keskitynkin nimenomaan evankelis-luterilaisen kirkon tekemään diakoniatyöhön.

Diakoniatyötä ohjaa kristillinen ihmiskäsitys, jonka mukaan koko luomakunta sekä jokainen ihminen on Jumalan luoma. Jumala on luonut ihmisen omaksi

kuvakseen ja jokainen ihminen on yhtä arvokas. Kristinuskon ydinoppeja ovat ajatukset armosta ja synnistä. Armo on Jumalan ehdotonta hyväksymistä ja syyllisyydestä vapautumista. Armoa ei tarvitse ansaita, vaan se on puhtaan pyyteetöntä. Synnillä taas viitataan ihmisen rajallisuuteen, lankeemukseen ja kapinointiin. Kristillisen ihmiskäsityksen mukaan ihminen on siis vajavainen, syntinen, mutta siitä huolimatta Jumalan armon alainen. Täten diakonia tunnistaa ihmisen puutteineen ja vikoineen mutta kuitenkin arvokkaana ja apua ansaitsevana. Kristilliseen ihmiskäsitykseen kuuluu myös ajatus ihmisestä sielun, hengen ja ruumiin erottamattomana kokonaisuutena, ja siksi on tärkeää ottaa kaikki nämä osat huomioon. Jumalan luomistyön vuoksi dialogi ihmisen ja Jumalan välillä on mahdollista, ja ihmisellä on luontainen kaipuu pyhän kokemiseen ja kyky erottaa hyvä pahasta. (Rättyä 2012, 81.)

2.1 Luterilaisen diakonian historia

Diakonian käsite sen nykyisenkaltaisessa merkityksessä vakiintui käyttöön vasta 1800-luvun puolivälissä. Kuitenkin luterilaisen ja muiden protestanttisten kirkkojen diakonian taustalla vaikuttavat vahvasti reformaation alkusysäyksen antanut teologi Martti Luther (1483–1546) ja hänen ajatuksensa 1500-luvun alussa. Lutherin myötä suhtautuminen huono-osaisiin ja syrjäytyneisiin muuttui radikaalisti aiempaan nähden. Lutherin ajatusmaailmassa korostui lähimmäisenrakkaus. Aikaisemman katolisen ajattelutavan mukaan köyhä oli väline ihmisen ja Jumalan välillä: köyhää auttamalla saattoi ”ostaa” itselleen paremman paikan Jumalan silmissä. Lutherin mukaan köyhä oli aikaisemman sijaan rakkauden kohde itsessään. Lutherin mielestä Jumala rakastaa eniten heitä, jotka eivät ole mitään, eli köyhiä, yhteiskunnan huono-osaisia. (Kuusimäki 2012, 27–30.)

Saksassa vaikuttanut Luther halusi uudistaa aikansa köyhäinhoidon, joka oli järjestymätöntä yhteiskunnassa. Lutherin mielestä köyhäinhoidon tuli olla seurakuntien sijaan kaupunkien raatien vastuulla ja sitä varten tuli perustaa köyhäinhoitorahasto, jonka turvin köyhistä huolehdittaisiin suunnitelmallisesti ja pitkäjänteisesti. Luther halusi myös järjestää ”köyhien diakonin” viran, jossa toimivan tehtävänä olisi vastata rahastosta ja auttaa köyhiä. Kuitenkaan köyhäinhoidon ”reformi” ei edennyt Lutherin toiveiden mukaan: kaupungit eivät olleet valmiita ottamaan köyhäinhoitoa vastuulle ja diakoni-termi vakiintuikin tarkoittamaan köyhien auttajan sijaan apupappeja. Rahastot ajautuivat vaikeuksiin ja rahaston hoito annettiin maallikoiden käsiin. Kuitenkin voidaan nähdä, että Lutherin pyrkimys pani alulle köyhäinhoidon seurakunnallistumisen ja pyrkimyksen organisoidumpaan suuntaan. Diakonit ja diakonia alkoi

kehittyä hiljalleen, joskin pienessä mittakaavassa ja laajemmin organisoitumattomasti myös muissa reformaation synnyttämässä kirkkoissa Euroopassa. (Malkavaara 2022, 48–60.)

1800-luvun alkupuolen Keski-Euroopassa diakonia ”syntyi uudestaan” seurakuntien sijaan diakonissalaitoksissa. Tuohon aikaan luterilaisen kirkon sisällä oli herännyt pietistinen aate, johon liittyi tyytymättömyys kristillisyyden ilmenemiseen käytännössä. Pietistisen ajattelun mukaan todellinen kirkko oli kirkkoinstituution sijaan pienemmissä ryhmittymissä ja niiden omissa jumalanpalveluksissa kirkkoinstituution sisällä. Diakonia liittyi pietismin synnyttämään sisälähetykseen, mikä sai tulta alleen myös kaupungistumisen ja teollistumisen synnyttämän kirkosta irtaantumisen ja köyhyyden lisääntymisen takia. Diakoniaa alettiin harjoittaa pietismin synnyttämässä kirkkoinstituution ulkopuolisissa yhdistyksissä ja laitoksissa. (Kuusimäki 2012, 25–26.)

Pietismin ja saksalaisen mallin mukaan myös Suomeen perustettiin diakonialaitoksia, joissa diakonissoja koulutettiin keskieurooppalaisen mallin mukaan. Laitoksilla oli hengelliset arvot, mutta ne hoitivat yhteiskunnallista tehtävää. (Helin, Hiihamo & Jokela 2010, 20.) Laitosten toiminnan juurtuminen ja laajeneminen oli hidasta, vaikka tarve oli suuri. Toiminta alkoi suuremmissa mittakaavassa 1880-luvulla. 1890-luvulla virisi ajatus kirkollisen vaivaishoidon uudelleen aloittamisesta laitospuotoisen hoidon sijaan, ja niin alkoi kirkollisen diakonian kehitys Suomessa. Diakonian siirtyminen laitoksilta seurakuntien tehtäväksi oli poikkeuksellista, sillä muilla protestanttisilla alueilla diakonia pysyi laitosten toiminnan varassa. (Malkavaara 2022, 324–344.)

Toisen maailmansodan aikana diakonin tai diakonissan virka tuli kirkkolain nojalla pakolliseksi seurakunnissa, mikä vakiinnutti kirkollisen diakonian asemaa osana suomalaista järjestelmää (Malkavaara 2022, 344). Seurakuntadiakoniolla haluttiin täydentää kunnallisia palveluita ja sodan jälkeen kirkon merkitys sosiaalisen avun antajana olikin korostunut. Vuonna 1953 aloitettiin diakonissakoulutuksen rinnalle yhteiskunnan sosiaalityöhön kytkeytyvä diakoniakoulutus, jossa painotettiin sosiaali- huollollista osaamista. Aikaisemmin seurakuntadiakoniassa olivat painottuneet eniten sielunhoidolliset ja sairaanhoidolliset tarpeet, mutta myös aineelliset tarpeet ja niihin vastaaminen. Vuonna 1972 diakonian kansanterveydellinen, hoidollinen osuus supistui entisestään kansanterveyslain ja hyvinvointivaltion muotoutumisen myötä, ja sosiaalinen ja sielunhoidollinen tuki puolestaan vahvistui. (Huhanantti & Wallenius 2022, 8.)

Käänteentekevä aikakausi suomalaiselle diakoniatyölle oli 1990-luvun talouslaha. Työttömyyden voimakas nousu ja sosiaaliturvan leikkaukset näkyivät pian

myös diakoniatyössä. Diakonian ja kunnallisen sosiaalityön yhteistyö tiivistyi, ja yhteiskunnallinen arvostus paitsi diakoniaa, myös muita kolmannen sektorin toimijoita kohtaan nousi. (Kuusimäki 2012, 40–41.) Diakoniatyössä alkoi korostua taloudellinen auttaminen, vastaanotto toiminta, työkäisten auttaminen, yhteiskunnallinen vaikuttaminen sekä elintarvikeapu. Etenkin taloudellisten avustusten tarve kasvoi valtavasti, ja diakoniatyöntekijät neuvoivat ihmisiä koko ajan enemmän velkaantumiseen liittyvissä asioissa, kunnes velkaneuvonta siirtyi myöhemmin yhteiskunnan vastuulle. Lama-aika muovasi diakoniatyötä ja synnytti kokonaan uusia toimintamalleja, kuten ruokapankkitoimintaa sekä velkaneuvontaa ja -neuvottelua. (Helin, Hiilamo & Jokela 2010, 28-29.)

2.2 Tutkimusta diakonian ja sosiaalityön suhteesta

Sosiaalityössä sekä kirkon tekemässä diakoniatyössä on paljon yhtäläisyyksiä. Diakoniatyön ja sosiaalityön välillä on myös vahva historiallinen yhteys toisiinsa, ja ne jakavat pitkälti yhteiskunnan eettisen arvopohjan. Voidaan sanoa, että pohjoismainen hyvinvointimalli on kristillisen uskon ja eritoten sen luterilaisen tulkinnan mukainen. Diakonian ja sosiaalityön suhde ja työnjako on vaihdellut yhteiskunnan historian eri kehitysvaiheissa. Sosiaalityön tutkija Irene Roivaisen mukaan diakoniaa ja sosiaalityötä erottaa toisistaan sosiaalityön institutionaalinen ja professionaalinen luonne sekä diakoniatyön ytimessä oleva kristillinen usko, julistus ja sielunhoidollisuus. (Roivainen 2003, 27-29.)

Sosiaali- ja diakoniatyön suhdetta ovat tutkineet ainakin Elina Juntunen, Henrietta Grönlund ja Heikki Hiilamo teoksessa ”Viimeisellä luukulla: tutkimus viime sijaisen sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta” (2006). Tutkimuksen avulla pyrittiin selvittämään kuntatason huono-osaisuuden ja diakoniatilastojen välisiä yhteyksiä, sekä sitä, miten diakonia reagoi alueelliseen huono-osaisuuteen. Tutkimus osoitti, että työntekijät käsittivät antamansa taloudellisen avun aineellisena, henkisenä ja hengellisenä, joista merkittävimpanä koettiin henkiset ja hengelliset auttamisen muodot, sillä niiden avulla asiakas saattoi vahvistaa itse omaa talouden hallintaansa. Lisäksi tutkimus osoitti, että useimmiten diakonian avun piiriin hakeutuvat ylisukupolvisesta huono-osaisuudesta kärsivät henkilöt, jotka olivat laman vaikutuksen myötä nuorentuneet viimeisten vuosikymmenten aikoina. Keskeisiä avun tarvisijoita olivat myös yksinhuoltajaäidit, pienituloiset eläkeläiset, työttömät, velkaantuneet, opiskelijat, pienyritykset sekä matalapalkka-alalla työskentelevät henkilöt. Taloudellisen avun hakemisen syiksi osoittautuivat korostuneesti riittämättömät tai viivästyneet sosiaalietuudet. Taloudellisen edun tarvisijoissa korostui myös ongelmien

päällekkäisyys. Tutkimus osoitti useimpien avuntarvitsijoiden olevan viimesijaisen sosiaaliturvan varassa eläviä henkilöitä, ja diakonian avun tarpeeseen olivat johtaneet viimesijaisen sosiaaliturvan ongelmat, kuten riittämättömyys korkeisiin elinkustannuksiin suhteutettuna, järjestelmän hidas reagointi elämäntilanteen muutokseen, tietämättömyys etuuksista joihin asiakas oli oikeutettu ja haasteet asiakkaiden ja sosiaalityöntekijöiden suhteissa. Tutkimus ositti diakoniatyön olevan myös usein asiakkaiden oikeuksien puolustamista ja yhteiskunnallista vaikuttamista. (171–176.) Myös Irene Roivainen luonnehtii 2000-luvun alussa diakoniatieteen vuosikirjassa julkaistussa artikkelissaan diakoniaa ”yhteiskunnan varaventtiiliksi”. Sillä hän viittaa 1990-luvun lamaan ja sen jälkeiseen aikaan, jolloin yhteiskunnan turvaverkot repeilivät, ja diakoniasta tuli aikaisemmin viimesijaisena pidetyn avun jälkeinen viimeinen apu. (Roivainen 2003, 29-31.)

Elina Juntunen on tutkinut diakoniatyöntekijöiden käsityksiä taloudellisen avustustyön asiantuntijuudesta. Tulostensa perusteella hän tunnisti diakoniatyön instrumentaalisen-rationaalinen, yksilöllis-narratiivisen, yhteisöllis-kulttuurisen ja eettis-spirituaalisen taloudellisen avustustyön asiantuntijuuden osa-alueet. Instrumentaalisen-rationaalinen osa-alue viittaa työntekijän yksilölliseen asiantuntijuuteen, joka pitää sisällään taloudellisen auttamisen välineelliset tiedot ja taidot, eli sosiaali- ja terveyslainsäädännön ja palvelujärjestelmän tuntemuksen. Yksilöllis-narratiivinen osa-alue taas viittaa työntekijän ihmissuhde- ja vuorovaikutustaitoihin. Yhteisöllis-kulttuuriseen osa-alueeseen puolestaan kuuluu kollektiivinen asiantuntijuus, johon liittyy yhteisö- ja verkosto-osaaminen. Eettis-spirituaalinen asiantuntijuuden osa-alue tarkoittaa diakoniatyön kristinuskon arvoihin pohjaavaa lähimmäisenrakkauden ihanetta, joka ohjaa kohtaamaan asiakkaan ainutlaatuisena ja arvokkaana yksilönä, ”Jumalan kuvana”. Tutkimuksen puitteissa on tunnistettu diakoniatyön etsivän ja luovan asiakkaille luonnollisia ja yhteisöllisiä liittymisen mahdollisuuksia, joiden tutkija toteaa kadonneen sosiaalityöstä lähes kokonaan. Lisäksi tutkimuksen mukaan siinä missä sosiaalityö on eriytynyt yhteiskunnassa asiakasryhmittäin, diakoniatyö kohtaa ihmisen kokonaisuutena. (Juntunen 2010.) Tutkimuksen pohjalta muotoillut taloudellisen auttamisen asiantuntijuuden osa-alueet paljastavat diakoniatyöntekijöiden omaavan paljon samankaltaista asiantuntijuutta kuin mitä sosiaalityöntekijöiden ajatellaan omaavan. Kolmen ensimmäiseksi mainitun osa-alueen (eli institutionaalisen-rationaalinen, yksilöllis-narratiivisen sekä yhteisöllis-kulttuurisen) voidaan katsoa olevan yhtä lailla sosiaalityössä tärkeänä pidettyjä asiantuntijuuden osa-alueita. Diakoniatyö kuitenkin erottuu vahvasti sekä sosiaalityöstä että muusta yhteiskunnan kolmannen sektorin auttamistyöstä sen eettis-spirituaalisen asiantuntijuuden ulottuvuuden kautta, joka Juntusen mukaan profiloituu diakoniatyön kirkon työksi muodostaen perustan koko taloudelliselle avustustyölle (Juntunen 2010, 25).

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskeisestä roolista sosiaalipalvelujen tarjoajana julkisen sektorin rinnalla on puhunut myös esimerkiksi Kirsi Juhila (2008) artikkelissaan aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön areenoista. Tarve diakonialle nosti päätään uudestaan 1990-luvun talouslaman myötä viimesijaisen sosiaaliturvan heikentessä. Aikaisempi painopiste vaihtui vanhuksista pienituloisiin, heikossa työmarkkinatilanteessa oleviin työkäisiin. Diakoniatyössä korostui etenkin taloudellisen avun antaminen. Myös Juhila artikkelissaan tuo esille saman, minkä Hiilamo, Grönlund ja Juntunen tutkimuksellaan osoittavat (2006), diakoniasta viimeisenä apuna heille, jotka yhteiskunnan viimesijaiset palvelut ovat pettäneet. Diakoniatyön kaltaista auttamistyötä kristillisellä arvopohjalla tehdään myös järjestökentällä. (Juhila 2008, 40–42).

Sosiaali- ja diakoniatyön rinnakkaisuudesta puhuvat Juhilan ohella myös Mari Suonio, Sakari Kainulainen, Titi Gävert, Raija Väisänen ja Juho Saari (2017). Heidän mukaansa diakoniatyöllä on pitkät perinteet kirkon toiminnassa, ja työn kohteena ovat erityisen hauraassa asemassa olevat yksilöt. Kirjoittajien mukaan diakoniatyön erityispiirre on sen normatiivien perusta, jossa oleellista on kristillinen ihmiskäsitys ja lähimmäisenrakkkaus, jossa korostuu yksilön jumalasuhte sekä suhde toisiin ihmisiin. Täten asiakkaan aineellisen hädän lisäksi huomio kiinnittyy myös henkiseen ja erityisesti hengelliseen hätään. Sosiaali- ja diakoniatyö ovat lähentyneet toisiaan viime vuosikymmeninä, työn tavoitteet ovat monilta osin yhteneväisiä ja lisäksi asiakkaat ovat usein yhteisiä. Lisäksi aloilla on yhteinen kiinnostus tarkastella auttamistyön teoreettista ja käytännöllistä luonnetta. (emt. 2017, 261).

Kirkon järjestämää ruokapankkitoimintaa voidaan pitää merkittävänä viimesijaista perusturvaa paikkaavana toimintamallina. Heikki Hiilamon, Ulla Pesolan ja Sirpa Tirrin (2008) mukaan Suomessa ruoka-apua järjestävät monet tahot, joista evankelis-luterilaisen kirkon seurakunnat ovat merkittävimmissä roolissa. Seurakunnat alkoivat järjestää ruokapankkitoimintaa 90-luvun laman aiheuttaman talousahdingon vanavedessä, kun julkinen sektori ei enää kyennyt vastaamaan ihmisten perustarpeisiin. Kirkon sisäisissä keskusteluissa ongelmallisena pidettiin sitä, että ruokapankkitoiminta voisi antaa mahdollisuuden supistaa edelleen sosiaalityön voimavaroja, vaikka viimesijaisen turvan antaminen on perustuslaillisesti julkisen vallan tehtävä. Kuitenkin ajateltiin, että ruokapankkitoiminta olisi väliaikaista, eikä aikeena ole luoda pysyvää köyhäinapujärjestelmää. Kuitenkin kävi toisin, ja ruoka-avusta muotoutui luonnollinen ja pysyvä osa seurakuntien avustustyötä, ja ruokajonoista on muodostunut pysyvä ja jokseenkin hyväksytty osa suomalaista arkea. (Hiilamo, Pesola & Tirri 2008, 115–117, 123–124.) Ruokapankkitoiminnan myötä kirkko toivoo myös välittävää viestin päättäjille ja herättääkseen keskustelua nälkäongelmaan puuttumiseksi. Ohjelman esite kiteyttää ruokapankin olevan ”pankki, jota ei saisi olla”, ”hätähuuto” ja sen toiminnan ”loppuvan heti kun nälkä loppuu”. (Kirkkopalvelut & Kuvaja 2022,

27–28.) Ruoka-avun merkitystä hyvinvointiyhteiskunnan tilan heijastelijana on tutkinut erityisesti yhteiskuntapolitiikan professori Tiina Silvasti. Salosen ja Silvastin (2019) mukaan ruoka-apu indikoi mutta ei ratkaise köyhyyden ja ruokahävikin ongelmaa, ja kertoo ”hyväntekeväisyystaloudesta”, joka on kehittynyt sen vuoksi, että yhteiskunnassa on kasvava joukko jatkuvassa köyhyydessä eläviä ihmisiä ja siksi että elintarviketeollisuus tuottaa jatkuvasti ylijäävää hävikkiruokaa. Kirjoittajat kritisoivat sitä, että uskonnolliset järjestöt ja yhteisöt vastaavat taloudelliseen eriarvoisuuteen hyväntekeväisyydellä sen sijaan, että pyrkisivät puuttumaan epätasa-arvon rakenteellisiin syihin. Kirjoittajien mukaan institutionalisoidut käytänteet, jotka pitävät yllä tällaista ylijäämään nojaavaa köyhäinapua tapana harjoittaa kirkkojen sosiaalista auttamista vaikeuttaa entisestään köyhyyden ja ruokahävikin juurisyyihin puuttumista. Salonen ja Silvasti haastavat myös ajatuksen siitä, että olisi moraalisesti oikein vastata ihmisen nälkään muutoin jätteeksi joutuvilla elintarvikkeilla Pohjoismaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa, jossa ruokaturvan takaaminen jokaiselle on mahdollista. (emt. 2019, 282–283.) Eri näkökulmista tehty tutkimus ruoka-alusta osoittaa siis, että ruoka-avun kaltaista toimintamuotoa ei pitäisi olla olemassa ja että se kertoo hyvinvointivaltion rappeutumisesta.

Jo tehty kotimainen tutkimus aihepiirin tiimoilta osoittaa siis, että diakoniatyön rooli tosiaan on viimeisten vuosikymmenten aikana muovautunut viimesijaisen sosiaaliturvan jälkeiseksi ”viimeiseksi oljenkorreksi”. Vuosisadan vaihdetta edeltävän laman myötä kasvanut diakoniatyön merkitys nähtävästi lisäsi myös tutkimuksellista kiinnostusta diakoniatyötä kohtaan. Tutkimus osoittaa myös, että diakoniatyön asiakas on hyvin todennäköisesti myös pitkäaikainen sosiaalihuollon asiakas, joka todennäköisesti käyttää palvelujärjestelmän viimesijaisia palveluita. Viimesijaisten palveluiden ja diakoniatyön asiakkaan voidaan nähdä ajautuneen yhteiskunnan marginaaliin. Marginaalin käsitettä tarkastelen lisää seuraavassa luvussa. Tehdyn tutkimuksen valossa diakoniatyö erottautuu sosiaalityöstä sen kristilliseen arvopohjaan nojaavan ihmiskäsityksen, ja siitä kumpuavan lähimmäisenrakkauden periaatteen myötä. Kyösti Raunion (2004) mukaan sosiaalityössä auttamisen motivaatio liittyy sosiaalialan perusarvoihin, jotka voidaan kiteyttää sellaisiin avainkäsitteisiin kuin ihmisarvo, humanisuus, solidaarisuus ja inhimilliset oikeudet. Kyseiset arvot ilmentävät modernin eurooppalaisen ihmiskäsityksen arvomaailmaa, johon olennaisena osana liittyvät kristilliset arvot. (emt. 2004, 86.) Näin ollen molemmilla auttamistöillä itseasiassa onkin pohjimmiltaan samasta ilmiöstä jalostuneet taustalla vaikuttavat arvot, vaikka modernin sosiaalityön kohdalla ainakaan suomalaisessa sosiaalityössä sitä ei useinkaan julki lausuta.

Hengellisten järjestöjen (*faith-based organizations*) järjestämä avustustoiminta, joksi myös Suomen evankelis-luterilaisen kirkon diakoniatyö määrittyy, on varsin erilaista eri yhteiskunnissa. Crispin (2013) mukaan uskonnollisten järjestöjen roolin merkitys sosiaalipalveluiden tarjoajana liittyy yhteiskunnan hyvinvointivaltiomalliin, vallalla oleviin uskonnollisiin perinteisiin sekä poliittiseen ilmastoon. Esping-Anderenin hyvinvointimallien jaottelun mukaan sosiaalidemokraattisissa hyvinvointivaltioissa (Skandinavia, mukaan lukien Suomi) yhteiskunta on vastuussa palvelujen tarjoamisesta ja uskonnolliset yhteisöt, järjestävät lähinnä lisä- tai täydentäviä palveluita. Liberaalista hyvinvointimallia edustavissa yhteiskunnissa, kuten Iso-Britanniassa, USA:ssa ja Australiassa valtiolla on ensisijainen rooli palveluiden järjestämisessä mutta se saattaa tehdä sitä yhteistyössä järjestöjen kanssa. Konservatiivisen hyvinvointimallin yhteiskunnissa, esimerkiksi manner-Euroopan valtioissa, valtio tarjoaa vain rajoitetusti sosiaalipalveluita, jolloin järjestöt, mukaan lukien uskonnolliset, ovat merkittävässä roolissa. Crisp vertaili tutkimuksessaan Ruotsin evankelis-luterilaisen kirkon tekemää diakoniatyötä ja Australian katolisen kirkon auttamistyötä. Yksi keskeisistä löydöistä oli se, että vaikka kummassakaan auttamismallissa työntekijät eivät kokeneet kristinuskon ja sen sanoman olevan keskeisenä osana työtään, ruotsalaisen diakoniatyön asiakkaiksi hakeutui pääosin kirkon jäseniä, kun taas Australian katolisen kirkon avustustyön asiakkaat olivat todennäköisemmin kirkkoon kuulumattomia henkilöitä. Erilaisissa yhteiskunnissa hengellisten järjestöjen antaman avun luonteen siis liitetään erilaisia odotuksia. (emt. 2013, 343, 349–350.)

Myös Gärde (2017) on tarkastellut ja vertaillut eri eurooppalaisissa yhteiskunnissa tehtävää hengellisten järjestöjen avustustyötä hyvinvointiregiimien jaottelun avulla. Tutkimuksessa verrattiin protestanttista ja ortodoksista diakoniaa katolisen kirkon caritas-toimintaan sekä muslimivähemmistöjen Zakat-hyväntekeväisyyteen. Tutkimustulokset osoittivat, että kaikki hengellistä avustustyötä tekevät järjestöt keskittyivät pääosin yksilöiden ja yhteisöjen tasolla tehtävään työhön, ja tekivät varsin vähän rakenteellista, yhteiskunnallista vaikuttamistyötä. Tutkimuksen mukaan Zakatiin ja ortodoksiseen diakoniaan liittyi protestanttista diakoniaa ja caritasia enemmän omaa uskonnollista yhteisöä hyödyttävää yhteisöllistä ja sisäistä toimintaa. Kaikille kristityille hengellistä avustustyötä tekeville järjestöille yhteisenä piirteenä näyttäytyi pyrkimys ihmisten ja perheiden kokonaisvaltaiseen tarpeiden tunnistamiseen ja auttamiseen. (2017, 11, 26–27.)

Ruotsalaisesta diakoniatyöstä- jonka voi kansainvälisesti vertaillutuna olettaa olevan varsin samankaltaista suomalaisen diakonian kanssa – on tehty melko paljon englanninkielistä tutkimusta. Esimerkiksi Idestrom ja Linde (2019) ovat tutkineet Ruotsin kirkon auttamistyötä vuonna 2015, jolloin Eurooppaan saapui poikkeuksellisen suuri määrä turvapaikkaa hakevia henkilöitä. Ruotsin kirkon alaiset seurakunnat kantoivat

merkittävää vastuuta turvapaikanhakijoista täydentäen ja paikaten näin julkisia palveluita. Tutkimustulokset osoittivat, että Ruotsissa perinteisesti merkittävänä osana yhteiskuntaa olleella kirkolla on edelleen vahva side yhteiskuntaan. Yhteistyö lujitti tätä sidettä entisestään. Lisäksi tutkijat toteavat, että vaikka kirkko Ruotsissa ei enää yhdistäkään ihmisiä samalla tavalla kuten ennen, se toimii edelleen yhteisvastuullisesti koko yhteiskunnan hyväksi. (2019, 4, 11.) Tutkimuksen perustella voidaan siis päätellä, että myös Ruotsin kirkon avustustyö Suomalaisen diakonian tavoin paikkaa ja täydentää hyvinvointivaltion puutteita. Samoin kuin aikaisemmassa alaluvussa mainitsemani Silvasti ja Salonen (2019), myös ruotsalaista avustustyön mallia tutkinut Crisp pohti artikkelissaan sitä, edesauttaako hengellisten järjestöjen avustustyö marginaalissa olevien ryhmien syrjäytymistä entisestään (2013, 350).

Kansainvälisen tutkimuksen voidaan nähdä valottavan erityisesti sitä, miten kirkkojen tai uskonnollisten yhteisöjen tekemä avustustyö, tai sen tarve, on sidoksissa siihen, miten kattavan sosiaalisen turvan yhteiskunta tai valtio yksilöilleen tarjoaa. Mikäli yhteiskunta tarjoaa yksilöilleen kattavan sosiaaliturvan, hengellisten järjestöjen avustustyö näyttäytyi ”ylimääräisenä” ja ihminen saattoi valita olla hakeutumatta sen avun piiriin, mikäli sen vakaumus ja arvot eivät vastaa omaa ajatusmaailmaa. Heikomman sosiaaliturvan maissa hengellisten järjestöjen avustustyön avun piiriin hakeutumista taas leimaa vaihtoehtojen puute. Lisäksi kansainvälinen tutkimus osittaa, että hengellisten järjestöjen tekemä sosiaalinen työ ei useinkaan pyrkinyt tekemään rakenteellista vaikuttamistyötä, mutta otti työskentelyssään yksilöt huomioon ja pyrki tukemaan ihmisiä kokonaisvaltaisesti.

3 MARGINALISAATIO

Marginaalit ja marginalisaatio ovat monimerkityksisiä käsitteitä, joita käytetään eri asiayhteyksissä kuvaamaan hyvin erilaisia asioita ja ilmiöitä. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa marginaaleilla, marginaalisuudella ja marginalisaatiolla tarkoitetaan yksilön sijoittumista tai ”putoamista” norminmukaisesta epänormaaliin, eli liikkettä kohti yhteiskunnan marginaalia eli reunaa, yhdellä tai useammalla elämän osa-alueella. Marginaalissa oleminen voi aiheuttaa yksilölle monenlaista kärsimystä elämässä. Marginalisaatiolla on useita lähikäsitteitä, jotka toisten tutkijoiden teksteissä sekoittuvat toisiinsa ja toisten kuvauksissa saavat tarkat jäsennykset ja rajanvedot.

Marginalisaation käsite sopii tutkimusaiheeni käsittelyyn, sillä se yhdistää diakoniatyön sekä viimesijaisen sosiaaliturvan varassa eläviä sosiaalityön asiakkaita. Yhteiskunnan marginaaleissa eläville ihmisille nämä palvelut ovat usein ainoita saatavilla olevia ja välttämättömiä. Itseasiassa marginaaleihin joutuneiden ihmisten auttamisen voidaan ajatella olevan sosiaalityön ja diakoniatyön yhteistä ydinsisältöä. Tässä luvussa esittelen eri sosiaalityön tutkijoiden määritelmiä marginalisaation käsitteestä ja tarkastelen marginalisaatiota sosiaali- ja diakoniatyön yhteisenä ydinteemana.

3.1 Marginaalit tarkastelun kohteena

Marginalisaatio on yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa ja etenkin sosiaalityössä hyvin ahkerasti käytetty käsite, joka on lähellä syrjäytymisen ja huonompisaisiuden käsitteitä. Marginalisaatio viittaa erityisesti kasautuvaan huono-osaisuuteen ja yhteiskunnan reunoille, marginaaliin sijoittumiseen. (Pohjola 2016, 85–86.) Kyösti

Raunio luonnehtii marginaalisuuden, eli marginalisoitumisen prosessin lopputuleman olevan vastentahtoinen, jokseenkin pysyvä tila, johon liittyy puutetta tietyistä elämänhallintaan tarvittavista perusresursseista. Toisin kuin marginaalisuudessa, marginalisaation käsitteessä on siis kyseessä marginaaliin joutumisen prosessi. (2006, 54.) Marginalisoitumisessa on köyhyyden lisäksi kyse täysimittaisen kansalaisuuden mahdollistavissa elinoloissa esiintyvistä puutteista. Kuitenkin tiedetään, että taloudellisten vaikeuksien kanssa kamppailevalla ihmisellä on muita useammin haasteita myös muilla hyvinvoinnin osa-alueilla. (Raunio 2000, 223, 224.)

Marginalisaatiolla ja sen lähikäsitteillä on sävyeroja, ja käsitteiden käyttöön voi vaikuttaa esimerkiksi yhteiskunnallinen ajan henki. Myös käsitteen käyttäjä voi haluta luoda vastaanottajalle tietynlaisen mielikuvan ja sen perusteella valita sen. Huono-osaisuuden voidaan ajatella luovan mielikuvan staattisesta, muuttumattomasta elämäntilanteesta, kun taas jo termi huonompiosainen luo enemmänkin tilanteisen ja yhteiskunnasta riippuvaisen kuvan. Marginalisaatio-termin erityisyys on sen moniongelmaisuuutta ja tiettyä yhteiskunnallista paikkaa osoittavassa luonteessa. Termiä on käytetty ahkerasti 1990-luvun laman jälkeen, jolloin huonompiosaisuus kietoutui työllisyyden ja työttömyyden kysymyksiin. Lisäksi marginalisaatiolla voidaan viitata sosiaalisista suhteista syrjäytymiseen. (Pohjola 2016, 85–86.)

Tuula Helne tarkastelee artikkelissaan marginalisaatiota ja sen lähikäsitteitä sävyeroineen. Helnen mukaan syrjäytymisellä ja marginalisaatiolla on toisistaan eroavat merkityssisällöt. Marginaalissa olevat sijoittuvat yhteiskunnan reunalle, mutta ei sen toiselle puolelle. Syrjäytyneet taas ovat rajan ulkopuolella, marginaalista, ”rajoilta” tippuneita. Helne haluaa artikkelissaan osoittaa etenkin syrjäytymisen käsitteen ongelmallisuutta. Hänen mukaansa jo syrjäytyneistä tai syrjäytymisestä puhumalla tullaan konstruoiduksi ulkopuolisten ryhmä, vaikka todellisuudessa mitään absoluuttisia kuulumisen ja kuulumattomuuden rajoja ei ole: ulkopuolisuus on aina suhteellista ja relationaalista. Marginalisaation Helne näkee olevan syrjäytymistä tai eksklusiota joustavampi ja avarampi käsite, joka tarjoaa myös positiivisia mahdollisuuksia, vaikka senkään käyttö ei ole ongelmatonta. (Helne 2002, 21–23, 32–33.)

Helnen tavoin Nicki Ward (2009) kuvaa marginalisaatiota syrjäytymistä edeltävänä vaiheena syrjäytymistä materiaalidiskurssiivisesta perspektiivistä tarkastelevassa artikkelissaan. Ward haluaa korostaa syrjäytymisen prosessinomaista luonnetta sen sijaan, että se nähtäisiin pysyvänä henkilön tilana. Wardin mukaan syrjäytymisessä on kyse materiaallisen puutteen lisäksi myös yhteiskunnan toiseuttavista, syrjivistä rakenteista. Wardin näkemyksen mukaan jo sosiaalityön opiskelijoiden olisi tärkeää opinnoissaan kehittää ymmärrystä syrjäytymiseen johtaviin sosiaalisiin prosesseihin ja heidän täytyisi osata selittää prosessien syy-seuraussuhteita. (Ward 2009.)

Martti Siisiäinen (2014) tarkastelee artikkelissaan työttömien nuorten kertomusten kautta marginaalissa elämisen ahtautta. Siisiäisen kuvauksissa marginaaleista korostuu vaihtoehtottomuus tai hyvin rajatut vaihtoehdot elämänkulussa. Siihen liittyy elämistä jonkun toisen määrittelemässä ympäristössä, jota toimija ei ole ollut luomassa ja jonka säännöistä ei ole ollut päättämässä. Ulkopuolisen voi olla vaikeaa ymmärtää, että marginaalissa olevan ihmisen tapa luovia yhteiskunnassa perustuu henkilön kokemusmaailmaan. Varautunut tai epäileväinenkin suhtautuminen ympäröivään yhteiskuntaan ja instituutioihin voi olla suojaimekanismi, joka liittyy aikaisemmin koettuun torjuntaan ja loukkauksiin. Siisiäisen mukaan marginaaleissa käytetyt ”temput, petkus ja näennöiset antautumiset” ovat henkilön tapoja selviytyä ja pyrkiä kompensoimaan heikkoja resursseja ja säilyttämään autonomia. (2014, 107-108, 117-118.)

Marginaalin käsite viittaa jonkin asian reunoihin, tilaan ennen ulkorajoja. Kuitenkaan marginaaleja ei voi olla ilman keskustaa, ja marginaalit määrittyvät aina suhteessa keskustaan. Myös yhteiskunnallisistamarginaaleista puhuttaessa ja niitä määriteltessä on tärkeää kiinnittää huomiota ”keskustoihin”, suhteessa, joihin ne määrittyvät.

Kuten jo todettua, mitään absoluuttista, essentiaalista marginaalia ei ole ihmisistä puhuttaessa olemassakaan, vaan nämä ihmisryhmät ovat syrjässä tai marginaalissa suhteessa keskuksiin (Jokinen, Huttunen ja Kulmala 2004, 12). Marginaalissa ja sen toisella puolella olevista syrjäytyneistä voidaan myös käyttää termiä ulostyönnetty tai ulossuljetut. Ulostyönnetty tai -suljetut-termi tuo esille niin sanotulla ”sisäpiirillä”, inklusion keskiossa olevilla olevien osuuden marginaaliin joutumisessa ja syrjäytymisessä. Sisäpiirin tai ”inklusion piirin” osoittamisen myötä paljastuu myös ”normaalin” rajat ja tilat. (Helne 2002, 21-22.)

Suvi Holmberg (2022) jäsentää elettyä marginaalisuutta eriarvoistetun, päivittäisen ja itselle tavallisen elämän kategorioihin. Helsen tavoin Holmberg jäsentää eriarvoistetun elämän kategorian avulla marginaalisuutta ulkoapäin annetuksi määritelmiksi, normaaliudesta poikkeavaksi. Eriarvoistetun elämän kategoriassa huomio kiinnittyy marginaalissa olijoiden sijaan keskuksissa oleviin normatiiviseen ihmisten luokkaan, joka määrittää sitä, mikä on normaalia ja mikä ei. Päivittäisen elämän kategorian mukaan marginaalisuus taas muodostuu päivittäisestä ”tekemisestä”, eli siitä mitä ihmisen arjessaan tekee. Itselle tavallisen elämän kategoria merkitsee nimensä mukaisesti sitä, että ihmisen normista poikkeavat päivittäiset toiminnot näyttäytyvät ihmiselle itselleen normaalina. (emt. 2022, 150-156.)

Kyösti Raunio tarkastelee marginalisaation käsitteen dynaamista luonnetta verrattuna syrjäytymisen käsitteeseen. Marginaalissa eläminen voi olla tilapäistä, ja yk-

silö voi olla marginaalissa jollakin elämän osa-alueella, ja toisella osa-alueella ei. Marginalisaatioon liittyy mahdollisuus palata yhteiskunnan normaaliuden sisäpiirille, tai toisaalta päätyä yhteiskunnallisen normaaliuden ulkopiiriltä sen ulkopuolelle, syrjäytyä. Toisaalta, toisin kuin syrjäytyminen, marginaalissa oleminen tilapäisesti voi Raunion mukaan olla mukaan myös positiivisena nähty asia. Marginaaliin asettuminen voi tarjota rikastuttavan näköalapaikan, josta voi tarkastella omaa elämää ja yhteiskunnallista normaaliutta toisesta perspektiivistä, ulkoapäin. (2006, 56–57.)

Hyvinvointivaltion institutionaalisiin käytäntöihin kuuluu marginaalisten ryhmien ja niiden ongelmien tunnistaminen, nimeäminen ja luokittelu. Päämääränä on marginaaleihin kuuluvien yksilöiden tai marginaalisten ryhmien vetäminen kohti keskustaa. Ongelmallista on, että vaikka hyvinvointivaltion toimien voidaan ajatella pyrkivän kohti ihmisten samanarvoisuutta, nämä hyvinvointivaltion käytännöt tulevat tuottaneiksi marginaaleja ja alleviivanneeksi niihin kuuluvien ulkopuolisuutta. Koko hyvinvointivaltio perustuukin ajatukselle yhdestä keskustasta, ja päämäärästä purkaa marginaaleja. (Jokinen, Huttunen ja Kulmala 2004, 13–14).

3.2 Marginaalit sosiaalityön ja diakonian keskeisenä teemana

Marginalisaation käsite toistuu usein kuvauksissa diakonian piiriin hakeutuista ihmisistä. Käsite on läsnä usein myös sosiaalityön asiakkaiden kuvailuissa. Usein elämäntilanteita luonnehditaan myös marginalisaation lähikäsitteen syrjäytymisen avulla. Sosiaalityön ja diakoniatyön asiakkaita voidaan ajatella yhdistävän heidän marginaalinen asemansa suhteessa yhteiskunnan keskuksiin yhdellä tai useammalla elämän osa-alueella (esim. Roivainen 2003, 33).

1990-luvun lama-aikaa voidaan pitää suhteellisen pysyvästi marginaalissa olevan kansanosan ja marginalisaation käsitteellistämisen äitinä. Marginaaliin joutu-neista tai marginalisaatiosta kerrottaessa ilmiötä alustetaan usein lamalla ja sen vaikutuksilla ihmisten toimeentuloon. Lama-aika synnytti yhteiskuntaan pysyvän pienituloisten joukon, ja tälle pienituloisten joukolle elintärkeää sosiaaliturvaa heikennettiin (Kuusimäki 2012, 41). Kuten jo aikaisemmissa luvuissa olen kuvannut, lama-aika muovasi diakoniatyötä ja pakotti sen uudistumaan hädänalaisten tarpeita vastaavaksi. Lama lujitti myös sosiaali- ja diakoniatyön yhteistyötä

Raunion (2000) mukaan marginalisoitumisen riskiryhmiä ovat ainakin yksinhuoltajat, nuoret ammattitaidottomat yksinäiset miehet, toimeentulotukiasiakkaat sekä maahanmuuttajat, joilla ei ole kansalaisuutta. Nämä riskiryhmät ovatkin erityi-

sen olennaisia sosiaalityölle siksi, että niihin liittyy samanaikaisesti useita marginaaliseen yhteiskunnalliseen asemaan ajautumista edesauttavia ongelmia. Sosiaalityön näkökulmasta on myös tärkeää selvittää yksilöllisesti marginalisoitumista aikaansaavia tekijöitä. (Raunio 2000, 226–227.) Tällaisista Raunion kuvaamista päällekkäisistä ongelmista, tai vaihtoehtoisesti kasautuvasta huono-osaisuudesta puhutaankin sosiaalityön tutkimuksessa usein. Juho Saaren mukaan ainakin kouluttamattomuudella, mielenterveysongelmilla ja toimeentulovajeilla on taipumus kasautua. Huono-osaisuuden kasautumiseen liittyy usein myös ylisukupolvisuus, kun päällekkäiset ongelmat periytyvät sukupolvelta toiselle. (Saari 2015, 79.)

Tällaisesta kasautuneesta ja ylisukupolvisesta huono-osaisuudesta kärsivät marginalisoituneet asiakkaat ovat vahvasti edustettuina myös diakoniatyössä. Diakoniatyön keinoin voidaan tukea asiakkaita taloudellisesti täydentäen matalaa toimeentuloa. Lisäksi diakoniatyöntekijät antavat asiakkaille ohjausta sosiaaliturvajärjestelmässä toimimisessa. (Wiens & Zitting 2022, 89–90.) Voidaan siis tehdä johtopäätös siitä, että sekä diakonia- että sosiaalityön asiakkaina on usein marginaaliin joutuneita henkilöitä, jotka kärsivät useimmiten useasta yhtäaikaisesta sosiaalisesta ongelmasta, ja todennäköisesti he ovat yhtäaikaisesti molempien palveluiden asiakkuudessa.

Sosiaalityöllä on tiivis ja monimerkityksinen suhde marginaaleihin. Yhtäältä sosiaalityö merkitsee marginaalista katsottuna keskustaa ja marginaalien kontrollia. Toisaalta se asemoituu marginaalissa elävien kumppaniksi. (Juhila 2002, 18.) Anneli Pohjolan (2014) mukaan sosiaalityön tehtävä on toimia yhteiskunnallisessa muutoksessa sitkeästi pysyvien marginaalin määritteiden purkajana ja marginaalin rajojen madaltajana ja häivyttäjänä sekä tuoda yhteiskunnassa esiin marginaalissa olevien haasteita (2014, 92). Samalla se hyvinvointivaltion palvelujärjestelmän tarveharkintaan tai kontrolliin perustuva puoli, joka on varattu marginalisoiduille, on sosiaalityön ydinaluetta (Juhila 2006, 63). Mitä ilmeisimmin diakoniatyöstä virallisen palvelujärjestelmän ulkopuolisena toimijana taas puuttuu sellainen puoli.

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimustehtävä

Tässä pro gradu -tutkielmassani tarkastelen sitä, *minkälaisia sosiaaliturvan, erityisesti sosiaalityön vajeita diakoniatyön näkökulmasta sen työskentelyssä paikataan*. Tutkimusaineistonani minulla on Diakonia+-verkkojulkaisun puheenvuoroja. Tutkimusaineistoni avulla pyrin selvittämään, minkälaisia hyvinvointiyhteiskunnan vajeita diakoniatyössä havaitaan ja miten niihin on diakoniatyössä vastattu ja pyritään vastaamaan. Nähdäkseni alla olevien tutkimuskysymysten avulla pystyn selvittämään sen mistä olen tutkimukseni puitteissa kiinnostunut.

Pyrin vastaamaan tutkimustehtävääni seuraavien kahden kysymyksen avulla:

1. Millaisia yhteiskunnan marginaaleissa elävien ihmisten sosiaaliturvan vajeita kirkon diakoniatyö suomalaisessa yhteiskunnassa paikkaa Diakonia+-verkkojulkaisun artikkeleiden perusteella?
2. Miten diakoniatyö esittää paikkaavansa sosiaaliturvan vajeita?

Kartoittamani tutkimuskirjallisuus on osoittanut (luku 2.3 Sosiaalityön ja diakonian suhteesta), että diakoniatyö todella paikkaa hyvinvointiyhteiskunnan vajeita. Sen vuoksi en näe tarpeellisena selvittää sitä enää tässä tutkimuksessa. Kuitenkin nähdäkseni on sosiaalityön kannalta mielenkiintoista ja hyödyllistä selvittää, mitä nämä vajeet diakoniatyön näkökulmasta ovat, ja voidaanko esimerkiksi päätellä, että asiak-

kaat jäävät ilman jotakin lakiperustaisesti heille kuuluvaa yhteiskunnan tukea tai palvelua, vai onko laissa määritelty yhteiskunnan tuki riittämätöntä vastaamaan heidän tarpeisiinsa. Lisäksi nähdäkseni on tärkeää selvittää, miten diakoniatyö kokee kykenevänsä vastaamaan noihin edellä mainittuihin tarpeisiin ja puutteisiin. Tutkimusaineiston avulla toivon siis pystyväni rakentamaan kuvan siitä miltä vajeet näyttävät diakonian näkökulmasta ja miten diakonia kokee niihin vastaavansa.

4.2 Lehtiartikkelit tutkimusaineistona

Tutkimukseen käytettävä aineisto voi olla tutkijan itse keräämää, kuten esimerkiksi haastattelu- ja kyselyaineistot, videot, kuvat ja muistiinpanot. Tällaisia aineistoja kutsutaan primaariaineistoiksi. Tutkijan on myös mahdollista käyttää jonkun jo aiemmin tuottamaa tutkimusaineistoa, eli sekundaariaineistoa. (Hirsjärvi, Remes, Saja-vaara ja Sinivuori 1997, 175). Tällaista sekundaarista aineistoa ovat myös valmiit dokumentit, esimerkiksi lehtiartikkelit (UEF). Valmiit aineistot eivät useinkaan sovellu sellaisenaan tutkimukseen, vaan niitä on muokattava tai rajattava omaan tutkimuksen sopivaan muotoon (Hirsjärvi ym. 2004, 175). Myös oman aineistoni kohdalla minun tulee rajata pois runsaasti epärelevantteja tekstejä. Tarkastelemieni puheenvuorojen joukossa on mitä ilmeisimmin paljon aiheita, jotka eivät liity tutkimusaiheeseen ja -kysymyksiin, ja siksi on tärkeää erotella tarkasteluuni sopivat tekstit.

Dokumentteja tarkastellessa tutkija voi kiinnittää huomiota niiden sisältöön tai siihen, miten dokumentteja käytetään. Lindsay Prior (2008) on erotellut dokumenttien käyttämisen tapoja. Priorin mukaan dokumenttien sisältöä voi tarkastella kohdistuen huomion siihen, mitä dokumentti sisältää tai siihen, miten sisältö on muodostunut. Dokumenttien käyttöä taas voi lähestyä kohdistuen huomion siihen, miten eri toimijat dokumenttia käyttävät tai siihen, miten dokumentit toimivat osana sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta. (Prior 2008, 825.) Tässä tutkimuksessa lähestyn tarkasteltavia dokumentteja kohdistuen huomioni puhtaasti siihen, mitä dokumentti sisältää.

Dokumentit on miltei aina tuotettu johonkin muuhun kuin tutkimustarkoitukseen. Sen vuoksi on tärkeää kiinnittää huomiota dokumenttien syntykontekstiin ja pohtia miten se vaikuttaa dokumentin kuvaukseen ihmisistä ja asioista. Dokumentteja tarkastellessa on tarpeen olla lähdekriittinen ja muistaa dokumenttien rajallinen näkökulma käsiteltävästä ilmiöstä. On tärkeää pyrkiä tunnistamaan mitä asioita rajautuu tarkastelun ulkopuolelle. (Alastalo & Vuori, ei pvm.) Rajallisen ilmiöidenkuvauksen lisäksi dokumentteja tarkastellessa on tärkeää tiedostaa niiden subjektiivinen todellisuudenkuva. Atkinson ja Coffey (2004) muistuttavat artikkelissaan, ettei doku-

menttiaineistojen – joiksi myös lehtiaineistot lukeutuvat – välittämää kuvausta todellisuudesta voidaan pitää suorana ja objektiivisena todisteena sen luonteesta. Ennenminikin dokumenttiaineistot konstruoivat omaa todellisuuttaan, ja niitä tulee lähestyä sen mukaisesti. Tämän vuoksi lehtiaineistoja usein lähestytäänkin esimerkiksi diskurssi- ja retorisen analyysin avulla. Dokumenttiaineistoja tarkastellessa on myös tärkeää tiedostaa kirjoittajan suhde tekstissä käsiteltävään ilmiöön, sekä tekstin oletettu lukijakunta. (2004, 90). Lehtiaineistoa tarkastellessa on myös tärkeää olla tietoinen aineiston välittämän todellisuuskuvan luonteesta. Sitä ei voida pitää todenmukaisena ja objektiivisena kuvauksena ilmiöistä ja niiden luonteesta.

Aineistonani olevilla artikkeleilla on varsin spesifi lukijakunta: diakoniatyötä tekevät, ammattiin opiskelevat ja sen parissa työskentelevät. Täten artikkeleiden voi odottaa olevan kirjoitettu tämän lukijakunnan ammatillisen mielenkiinnon kohteiden mukaiseksi. Näin aineistoni eroaa esimerkiksi valtamediaa edustavista sanoma- ja aikakauslehdistä, joiden lukijakunta on kirjavampaa, ja johon ei liity minkään tietyn ammatin erityisaiheet. Mikäli käyttäisin lehtiaineistonani jotakin tällaista julkaisua, en varmastikaan pystyisi saamaan yhtä yksityiskohtaista, ajankohtaista ja tarkkaa kuvausta diakoniassa puhuttavista aiheista.

4.3 Aineisto

Aineistona tutkimuksessani käytän Diakonia+-verkkolehden niin sanottuja ”puheenvuoroja” vuosilta 2018–2022. Puheenvuorot tarkoittavat tässä yhteydessä eri diakonia-alan toimijoiden kirjoittamia lyhyitä blogien kaltaisia tekstejä, artikkeleita liittyen kirkon toimintaan ja erilaisia katsauksia diakonian ajankohtaisiin aiheisiin. Diakonia+-verkkolehteä edelsi Diakonia ry:n neljä kertaa vuodessa julkaisema Diakonia-lehti. Lehti käsitteli diakonian ja yhteiskunnan ajankohtaisia aiheita, ja se oli tarkoitettu diakoniasta vastaaville työntekijöille, seurakuntien, laitosten ja järjestöjen luottamushenkilöille sekä ammattiin opiskeleville ja siihen kouluttaville. Diakonia-lehden julkaisu kuitenkin lakkautettiin vuoden 2019 lopussa seurakuntien säästöpyrkimysten ja digimurroksen vuoksi. Tämän jälkeen kirkkohallituksen Diakonia ja sielunhoito-yksikkö alkoi julkaista Diakonia+-verkkolehteä, joka osaltaan korvaa paperisen Diakonia-lehden, ja keskittyy samankaltaisiin aiheisiin. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2019). Diakonia+-verkkolehti pyrkii ”jakamaan tietoa, herättämään ja ärsyttämään keskustelemaan sekä innostaa toimimaan” (Kotimaa 2018). Lisäksi lehti toivoo vaikuttavansa kirkolliseen ja yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon diakonian perspektiivistä käsin.

Diakonia+-verkkojulkaisu valikoitui tutkimusaineistokseni siksi, että sen julkaisuja analysoimalla minun on mahdollista saada ajankohtaista tietoa kirkon diakoniatyön kentällä puhuttavista ilmiöistä ja aiheista. Kuten aikaisemmassa alaluvussa totesin, diakonian ja sosiaalityön välisen suhteen aikaisempi tutkimus on osoittanut, että diakonia paikkaa sosiaaliturvan aukkoja. Kuitenkin valtaosa tutkimuksista on tehty 2000-luvulla, ja mitä ilmeisimmin diakoniatyössä näkyvien aiheiden ja ilmiöiden kirjoon on tullut muutoksia viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Esimerkiksi vuoden 2015 pakolaiskriisi, koronapandemia ja Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan ovat teemoja, jotka varsin todennäköisesti näkyvät jollain tapaa kirkkojen diakoniatyössä. Aineistoni mahdollistaa sen, että voin tarkastella ajankohtaisia diakoniassa puhuttavia ilmiöitä ja teemoja.

Diakonia+-verkkojulkaisun puheenvuoroja läpikäydessäni etsin tekstejä, joissa puhuttiin diakoniatyöstä. Julkaisussa oli myös paljon tekstejä, jotka liittyvät kirkon työhön tai johonkin diakoniatyötä koskevaan aiheeseen yleisellä tasolla. Pysin etsimään tekstejä, joissa kuvattiin diakoniatyön konkretiaa, esimerkiksi sen eri muotoja, hankkeita ja muuta toimintaa. Lisäksi pyysin erityisesti kiinnittämään huomiota toiminnan perusteluille. Tällaisia tekstejä etsimällä pystyin löytämään materiaalia vastatakseni kysymyksiini siitä, mitä sellaista diakoniatyö tarjoaa asiakkaille, mihin hyvinvointivaltion kuuluisi sen omien periaatteiden mukaan pystyä itse.

Aloin kerätä aineistoani Diakonia+-verkkojulkaisuista uusimmasta puheenvuorosta lähtien. Tutkimuskysymykseeni vastauksia tarjoavia puheenvuoroja löytyi yllättävän paljon. Lopulta minulla oli koossa yhteensä 62 puheenvuoroa aikaväliltä 5/2018–9/2022 eli yli neljän vuoden ajalta (Liite 1). Jotkut puheenvuoroista oli hyvin lyhyitä, vain yhden sivun mittaisia, ja jotkut useamman sivun pituisia. Puheenvuorojen kirjoittajakunta oli hyvin monipuolista. Puheenvuoroja oli laatinut muun muassa tutkijat, diakoniatyöntekijät, muut kirkon työntekijät, hanketyöntekijän ja diakonia-alan opiskelijat. Merkittävää ja huomionarvoista on, että diakonian asiakkaiden puheenvuoroja ei verkkolehdestä löytynyt tarkasteluuni.

4.4 Analyysimenetelmä ja aineiston käsittely

Tutkimukseni analyysimenetelmä on sisällönanalyysi. Sisällönanalyysin avulla voidaan saada tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Sisällönanalyysin tuottama kuvaus on kuitenkin vain järjestetty aineisto, ja tutkijan täytyy

itse muodostamaa varsinaiset johtopäätökset. Sisällönanalyysin avulla etsitään tekstistä itsestään merkityksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117.) Silvastin mukaan sisällönanalyysiä voidaan pitää kvalitatiivisen analyysin perustyökaluna. Sisällönanalyysiä voidaan soveltaa kaikkiin kirjallisiin tai kirjalliseen muotoon muutettaviin aineistoihin. Tutkittavat aineistot voivat olla tutkijan itsensä keräämiä primääriaineistoja, tai jonkun jo aikaisemmin keräämiä sekundääriaineistoja. (Silvasti 2014, 33, 36.)

Sisällönanalyysi voi olla luonteeltaan aineistolähtöistä eli induktiivista, teorialähtöistä eli deduktiivista tai teoriaohjaavaa eli abduktiivista. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä on karkeasti yksinkertaistettuna kyse aineiston pelkistämisestä, ryhmittelystä ja lopulta käsitteellistämisestä. Näin aineistosta muodostetaan yksinkertaistettu, käsitteellistetty kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä aineiston luokittelu puolestaan pohjaa aikaisempaan käsitejärjestelmään, esim. teoriaan, malliin tai käsitejärjestelmään. Teorialähtöisen sisällönanalyysin toteuttaminen koostuu aikaisempaan käsitejärjestelmään pohjaavan analyysirungon muodostamisesta ja sen avulla aineiston pelkistämisestä. Teoriaohjaavassa eli abduktiivisessa sisällönanalyysissä taas yhdistetään molempia edellä mainittuja lähestymistapoja. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–131.) Näkisin, että omassa tutkimuksessani on kyse abduktiivisesta sisällönanalyysistä, sillä vaikka tutkimukseni tulokset lähtevät aineiston tarjoamasta tiedosta, sen analyysiin liittyy aikaisempi tutkimustieto ja teoria.

Sopivia puheenvuoroja etsiessäni kiinnitin huomiota siihen, missä kerrotaan diakoniatyön käytännöstä tai diakoniatyön asiakkaiden tarpeista. Diakonia+-verkkojulkaisussa oli myös paljon puheenvuoroja, jotka eivät koskeneet suoranaisesti diakoniatyötä tai eivät muuten liittyneet tutkimusintresseihini. Näitä puheenvuoroja en sisällyttänyt tutkimusaineistooni. Aineiston keräämisen jälkeen kävin puheenvuorot uudelleen läpi etsien niistä konkreettisia vastauksia siihen mitä sellaista diakoniatyössä tehdään, minkä voidaan katsoa olevan ihmisten hyvinvointivajeiden paikkaamista ja millaisia tarpeita diakoniassa on havaittu heikoimmassa asemassa olevilla diakonian asiakkailla olevan. Alleviivasin löytämiäni kohtia, ja listasin samanaikaisesti muistiin pääasioita. Huomioita kertyi runsaasti. Tämän jälkeen pohdin, mitkä auttamisen muodot voisivat liittyä toisiinsa sen perusteella, mihin yksilön tarpeisiin niiden avulla vastataan. Tämänkaltaisen pohdinnan seurauksena muodostin lopulta yhteensä viisi teemaa, jotka vastaavat siihen, mihin sosiaaliturvan vajeisiin diakoniatyössä vastataan ja millaisen toiminnan kautta.

4.5 Tutkimusetiikka

Diakonia+-verkkolehteä julkaistaan säännöllisesti verkossa kaikille avoimesti. Lisäksi oma tarkasteluni keskittyy lähtökohtaisesti ilmiöihin yksilöiden sijaan. Täten näen, että aineiston käyttö itsessään ei edellytä minulta suurempaa tutkimuseettistä harkintaa. Olen liitteenä olevassa listauksessa aineistona käytetyistä puheenvuoroista maininnut kirjoittajien nimet, toki heidän itsensä tietämättä. Kuitenkin kirjoittajat ovat olleet tekstejä kirjoittaessaan ja julkaistessaan tietoisia kirjoitusten julkisuudesta. Tutkielmassani suhtaudun aineistoni teksteihin ja niiden sisältöön neutraalin tutkivasti, ja viittaan suorien lainausten yhteydessä puheenvuoroihin numeroin sen numeroinnin mukaisesti, jonka mukaan olen tekstit liitteessä järjestänyt. Myös aikaisemmasta tutkimuksesta puhuessani viittaan aina lähdeteksteihin asianmukaisesti.

Itse teemat, joita tutkimuksessani käsittelen liittyvät kaikista heikoimmassa asemassa olevien yksilöiden tuentarpeisiin ja heidän kokemaansa inhimilliseen kärsimykseen. Sosiaalityön tutkimuksessa usein onkin kyse erityisen haastavista ja sensitiivisistä teemoista. Tutkimuseettiset kysymykset ovat tällöin olennaisia. Tutkijan arvot ja asioiden ymmärrys välittyvät käytetyssä käsitteistössä. Riskinä on se, että tutkija käyttää tutkimuskäsitteitä kritiikittä, tai lokeroi ihmisiä uusintaen tutkittaviin kohdistuvia leimoja, ja sosiaalityön missio jää toteutumatta. Sosiaalityön tutkimuksessa pyritäänkin välttämään erilaisia normatiivisia asenteita ja rakenteellisten ongelmien nimeämistä yksilöiden heikkouksiksi. (Enroos & Mäntysaari 2017, 23,25–25.) Tutkimuksessani pyrin käyttämään kunnioittavia ja neutraaleja termejä puhuessani kaikista haavoittuvimmassa asemassa olevista henkilöistä, mikä tuntuu sosiaalityön opiskelijasta lähtökohtaisesti aika lailla itsestäänselvyydeltä. Lisäksi olen kiinnittänyt huomiota tutkimuksessani paljon käyttämäni marginalisaation käsitteeseen ja siihen liittyviin eri tulokulmiin erillisessä luvussaan (luku 3). Kuten sosiaalityön tutkimukselle on tyypillistä, tässä tutkimuksessa pyrin nimenomaisesti osoittamaan yhteiskunnan ja erityisesti palvelujärjestelmän puutteita ja niiden vaikutusta erilaisten sosiaalisten ongelmien taustalla.

5 TULOKSET

Aineiston analyysin perusteella löysin viisi teemaa, jotka kuvaavat sitä, miten diakoniatyössä vastataan ihmisten hyvinvoinnin vajeisiin – jotka voidaan nähdä myös sosiaaliturvan ja -palveluiden vajeina tai aukkoina. Teemat ovat aineelliseen ja taloudelliseen hätään vastaaminen, tuen ja ohjauksen tarpeeseen vastaaminen, tarve yhteistyölle muiden toimijoiden kanssa, psykososiaalisiin tarpeisiin vastaaminen sekä marginaalisten erityisryhmien tarpeisiin vastaaminen.

5.1 Aineelliseen ja taloudelliseen hätään vastaaminen

Aineistossa tuli toistuvasti esille asiakkaiden aineellisiin tarpeisiin vastaaminen diakoniatyössä. Ylivoimaisesti eniten, yhteensä kahdeksassatoista rajaamani aineiston teksteistä puhuttiin ruoka-apun eri muodoista. Ruoka-apua toteutetaan tekstien mukaan ruokakassien luovuttamisena ihmisille sekä yhteisruokailutilaisuuksina jonne ihmiset pystyivät tulemaan nauttimaan lämpimän aterian.

”Heidän (yhteisruokailun järjestämiseen osallistuvat vapaaehtoiset -ER-) mielestään yhteisellä keittiöllä on monta merkitystä. Pauliina kertoo, että on kiitollinen, että voi ruokailla yhteisessä keittiössä ja samalla voi jakaa ihmisille hyvää mieltä. ”Tänne tullaan yksinäisyyttä pakoon”, kertoo Marianna.” (1)

””Tarkoituksena on, että Yhteinen keittiö voisi toimia eräänlaisena sisäänheittäjänä, jotta ihmisen ongelmatilanne saataisiin heti käsittelyyn. On tärkeää, että tehdään työtä ennaltaehkäisevästi eikä vain sammuteta tulipaloja”, toteaa Heli (diakoniatyöntekijä -ER-). Yhteinen keittiö on loistava esimerkki ennaltaehkäisevästä työstä esimerkiksi yksinäisyyden ja syrjäytymisen osalta.” (4)

Kuten edellä esitetyistä sitaateista voi huomata, yhteisruokailuihin liitettiin vahvasti yhteisöllisyyden merkitys ravinnonsaannin ohella. Lisäksi yhteisruokailutilaisuuksissa nähtiin mahdollisuus ihmisten haasteiden varhaiselle tunnistamiselle ja tuelle.

”Molempien ruokailujen aikana on tavattavissa pappi sekä diakoniatyöntekijöitä. Kerran kuukaudessa Toivon paikassa vierailee myös kriisikeskuksen työntekijä.” (3)

”Hän (sosiaalityöntekijä -ER-) on tullut työtovereidensa kanssa tutustumaan yhteiseen keittiöön ja kohtaamaan ihmisiä. Vesa on ollut työssään vasta muutaman kuukauden ajan ja haluaa käydä tutustumassa eri palveluihin, jotta on helpompi kertoa asiakkaille, mitä kaikkea kunnassa on tarjolla.” (1)

Lisäksi ruokailujen yhteydessä oli useamman tekstin perusteella mahdollisuus saada työntekijän tarjoamaa keskusteluapua. Muutamissa aineiston teksteissä mainittiin myös kunnan sosiaalityöntekijän osallistuvan yhteisruokailuihin tavoitteena kohdata ihmisiä ja ottaa selvää seurakunnan diakoniatyön tarjoamista avun muodoista, jotta hän voisi todennäköisesti ohjata myös omia asiakkaitaan yhteisruokailutilaisuuksiin. Tässä tapauksessa sosiaalityö ja diakonia siis tekevät yhteistyötä yhteisten asiakkaiden tavoittamiseksi

Aineistoni mukaan suuri osa ruoka-avusta mahdollistuu hävikkiruoan sekä kauppojen lahjoitusten myötä. Seurakuntien diakoniatyö teki ruoka avun toteuttamiseksi usein yhteistyötä muiden kolmannen sektorin toimijoiden, sekä mahdollisesti myös kuntien kanssa. Korona-aikana ruoka-apua vietiin myös ihmisten koteihin, kun asiakkailta ei ollut itse mahdollisuutta lähteä kotoaan ruoka-apua hakemaan. Tekstien kirjoittajien mukaan ruoka-avun tarve näytti kasvaneen koronapandemian aikana.

”Sosiaalityöstä siirretään usein talousvaikeuksissa olevia asiakkaita diakoniatyön piiriin tilanteissa, kun kaikki mahdollinen on tehty eikä järjestelmä enää jousta.” (44)

Ruoka-avun lisäksi yleinen aineelliseen hätään vastaamisen muoto oli suora taloudellinen tukeminen. Aineiston mukaan diakonian piiriin hakeuduttiin, kun julkinen sektori ei enää pystynyt vastaamaan asiakkaan tarpeisiin. Taloudellinen tukeminen näyttäytyi asiakkaiden yksilökohtaisena tarve- tai ”tunneharkintaisena” auttamisena, kuten sitä eräässä tekstissä luonnehdittiin. Tunneharkintainen viittaa nimensä mukaan siihen, että työntekijällä on pitkälti vapaus määrittää tuen myöntämisen reu-

naehtoja oman harkintansa mukaan (Myllymäki 2020, 5–6). Diakoniatyössä myönnettävää taloudellista tukea voidaan siis myöntää joustavammin verrattuna julkiseen sektoriin, jossa tuen myöntämistä raamittaa tiukemmin säännöt ja lait. Taloudellisen avun antamista ei aineistossani olleissa puheenvuoroissa kuvailtu tarkemmin, mutta se toistui teksteissä paljon.

Aineiston analyysin perusteella ruoka-avun kysyntä on runsasta, eli sille on todellinen tarve. Lisäksi on tiedostettava, että diakoniatyön ruoka-apu tavoittaa vain osan avun tarvitsijoista, ja sen lisäksi yhteiskunnassa on myös muita ruoka-apua tarjoavia tahoja. Ruoka-avun suosio diakoniatyössä tekee näkyväksi sen, että yhteiskunnassa on huomattava määrä ihmisiä, joiden tulot eivät turvaa riittävää ravinnonsaantia. Myös kirkon ruoka-apuun liittyvän kirjallisuuden mukaan ruoka-avun tarve liittyy perusturvan matalaan tasoon ja siihen, ettei rahaa ruokaan ruoka-apua haettaessa enää yksinkertaisesti ole (Hiilamo, Pesola ja Tirri 2008, 122). Kuten sosiaali- ja diakoniatyön tutkimuksellista suhdetta käsittelevässä alaluvussa toin esille, ruoka-apu on yhteiskunnan viimesijaista perusturvaa paikkaava toiminnan muoto. Aineistosta tekemiäni havaintojen perusteella voidaan todeta, että yhteiskunnan nälkäongelma ei ole mennyt minnekään, päinvastoin se on pitänyt pintansa pitkään, ja näyttää tulleen pysyväksi osaksi kaikista huonoimmassa asemassa olevien arkea. Se, että ruoka-avun pääasiallisina järjestäjinä toimivat diakonia ja muut kolmannen sektorin toimijat, osoittavat julkisen palvelujärjestelmän olevan kyvytön vastaamaan ongelmaan, vaikka viimesijaisen turvan takaaminen on perustuslain nojalla julkisen vallan tehtävä (emt. 2008, 116). Kuten Silvastikin artikkelissaan (2011) toteaa, väliaikaiseksi tarkoitettua hätäavun on annettu muodostua vakituiseksi toiminnaksi hyvinvointivaltion turvaverkon vuotokohtien paikkaamiseksi, ja samalla yhteiskunnan vastuuta kaikista heikoimmassa asemassa olevista on vieritetty kolmannen sektorin harteille (2011, 281).

5.2 Tuen ja ohjauksen tarpeeseen vastaaminen

Suoran aineellisen ja taloudellisen avun antamisen lisäksi yleisenä asiakkaiden auttamisen muotona näyttäytyi tuen ja opastuksen antaminen erilaisten haastavien elämäntilanteiden äärellä. Yleisimmin ohjauksen ja tuen tarve liittyi taloudelliseen ahdinkoon. Erään puheenvuoron mukaan vuonna 2019 miltei kolmasosa diakonian asiakkaista haki apua juuri talouden ongelmien vuoksi, ja osuus on sen jälkeen näyttänyt

vain kasvavan. Samaisen puheenvuoron mukaan diakoniatyöntekijän ammattiosaimiseen kuuluukin valmius tukea asiakasta taloudenhallinnan perustaidoissa, sekä tuntea muu talous- ja velkaneuvonnan järjestelmä.

”Kirkolla on tärkeä tehtävä ylivelkaantuneiden auttamisessa Suomessa. Jokaisessa seurakunnassa on diakoniatyöntekijä ja he kohtaavat kasvokkain myös velkaongelmista kärsiviä ihmisiä.” (12)

”Vaikka diakoniatyö ei pystykään rahallisesti ratkaisemaan käsistä ryöstäytyntä taloustilannetta, voi kohtaaminen toimia merkittävänä kannatteluna kriisin keskellä.” (22)

Ylivelkaantuneiden tukeminen mainittiin teksteissä toistuvasti. Velkaantuneiden auttaminen diakoniatyössä oli tekstien mukaan velkojen järjestelyssä tukemista, oikean auttamistahon etsimistä yhdessä sekä toivon luomista kaoottiseen tilanteeseen. Joissakin tilanteissa kerrottiin voitavan hakea kertaluontoista rahallista avustusta Kirkon Diakoniarahastolta, mutta pääosin tuki oli rinnalla kulkemista ja oikeisiin palveluihin ohjaamista. Ulla Mutkan (1998) tekemän tutkimuksen mukaan ylivelkaantuneelle velkojen selvittelyvaihe on henkisesti erityisen raskas prosessi. Ihminen joutuu jatkuvasti käymään uudelleen läpi raskaita elämänvaiheita ja taloudellinen niukkuus voi kestää vuosikausia. Vaikka sosiaalinen tuki ja mahdollisuus keskusteluapuun eivät poista velkaongelmien raskaita seurauksia, ne on tunnustettu merkittäväksi selviytymistä tukeviksi tekijöiksi. (emt. 1998, 77, 80.) Myös Viitasalo (2019) on todennut, että taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten tukeminen ei toteudu yksistään taloudellisia resursseja vahvistamalla, vaan asiakastilanteen arvioinnin ja sovellettavien ratkaisujen perustamisella kokonaisvaltaiseen näkemykseen ihmisen tilanteesta (emt. 2019, 12). Oleellista diakoniatyössä tehtävässä ylivelkaantuneiden auttamisessa oli tekstien perusteella juuri sosiaalinen tuki, ja sitä pidettiin hyödyllisenä kriisissä olevalle ihmiselle.

Ylipäättään köyhyys oli puheenvuorojen teemana hyvin keskeinen. Erityisinä diakoniassa näkyneinä köyhyydestä kärsivinä kohderyhminä mainittiin vanhukset, lapsiperheet, pitkäaikaistyöttömät ja yksinhuoltajat. Diakoniatyöntekijöiden todistama köyhyyden kokemus teksteissä näyttäytyi näköalattomuutena ja toivon hiipumisena, johon työntekijät pyrkivät henkisellä tuella vastaamaan.

Teksteissä toistui useasti diakoniatyössä annettava palveluohjaus. Asiakkaita ohjataan hakemaan heille lakisääteisesti kuuluvia sosiaalietuuksia ja -palveluita. Tekstien perusteella diakoniatyön piiriin hakeutuville asiakkaille etuusjärjestelmä oli usein epäselkeä, ja diakoniatyöntekijät toimivat sen ”tulkkeina”. Eräässä palvelujärjestelmän hajanaisuutta kritisoivassa tekstissä peräänkuulutettiin kootumpaa tietoa palveluista.

”Heidän (diakoniatyöntekijöiden) mielestään palveluohjaus sisältää asiakkaan tilanteen kartoitusta, keskustelua, tukemista, läsnäoloa, toivon ylläpitämistä, palveluihin ohjaamista, konkreettista asiakkaan rinnalla kulkemista, hakemusten täyttämistä tai niiden täyttämässä auttamista, neuvontaa, asioiden selvittelyä, yhteydenottoja muihin tahoihin, tilanteen kokonaisvaltaista huomioimista ja saattaen siirtämistä.” (7)

Eräs puheenvuoro koski aiheesta tehtyä opinnäytetyötä, jonka tulokset osoittivat, että kaikki tutkimukseen osallistuneet diakoniatyöntekijät tekevät työnsä luontaisena osana palveluohjausta, ja käsitys sen sisällöstä oli varsin laaja.

Runsas palveluohjauksen tarve liittyy epäselkeään palvelujärjestelmään tai saatavilla olevan informaation epäselkeyteen. Useissa tutkimuksissa liittyen asiakkaiden kokemuksiin palveluiden käytöstä on havaittu, että järjestelmä on monimutkainen, ja siinä asioiminen on työlästä. Palvelujärjestelmän kokonaisuus on vaikeasti hahmotettavasti paitsi asiakkaille, myös työntekijöille. (Hänninen 2007, 11.) Palvelujärjestelmän viimesijaisen turvan varassa elävien näkökulmasta järjestelmän vaikeaselkoisuus tuntuu kohtuuttomalta.

Nähdäkseni tuen ja ohjauksen tarve diakoniatyössä osoittaa yhteiskunnan taloudellisesti heikoimmassa asemassa olevien tilanteen vakavuuden ja palveluiden toimimattomuuden. Aineiston perusteella välittyy sellainen kuva, että palvelujärjestelmä ”pesee kätensä” pahimmassa ahdingossa olevien kohdalla, ja näiden yksilöiden hätä vuotaa diakoniatyöhön. Lisäksi teksteissä kuvattu kohtaamisissa tapahtuva kannattelu ja toivon luominen toivottomaan tilanteeseen saa pohtimaan, kuinka yksin taloudellisessa ahdingossa olevat henkilöt palvelujärjestelmässä jäävät.

5.3 Tarve yhteistyölle muiden toimijoiden kanssa

Aineiston perusteella diakoniatyö tekee monipuolista ja tiivistä yhteistyötä monien eri toimijoiden kanssa. Kuitenkin teksteistä välittyy tarve entistä saumattomammalle yhteistyölle muiden toimijoiden kanssa. Muita toimijoita ovat ainakin sosiaalipalvelut, terveydenhuolto, Kela ja muut järjestötoimijat.

”Diakoniatyöntekijöiden yhteistyöverkosto on monipuolinen, tiivis ja vakiintunut. Diakoniabarometrin mukaan lähes jokainen diakoniatyöntekijä tekee säännöllistä yhteistyötä aikuissosiaalityön, vanhussosiaalityön, Kelan, monien järjestöjen ja yhdistysten, paikallisten kauppojen, mielenterveyspalveluiden, kotihoidon, velkaneuvonnan, perhesosiaalityön, perusterveydenhuollon, päihdepalvelujen, vammaispalvelun, lastensuojelun, monien yritysten ja esimerkiksi sähköyhtiöiden kanssa. Niin onhan tämä nyt jo aika hyvä tilanne!” (60)

”Jos diakonia ja sen osaaminen otetaan sote-keskussuunnitelmissa mukaan, sillä on merkitystä erityisesti viimesijaisten palveluiden varassa oleville ihmisille, mutta se on myös hyvinvointiyhteiskunnan resurssiviisasta ajattelua.” (14)

Moniammatillisuuden tarpeen lisäksi teksteissä tuli useampaan otteeseen esille diakonia-alan toive olla mukana sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa. Diakonia-alan toimijoiden puheenvuorot paljastivat heidän huolensa soteuudistuksen vaikutuksista marginaalissa eläviin ihmisiin ja myös omaan rooliinsa. Myös Heikki Hiilamo (2022) on pohtinut artikkelissaan sitä, miten soteuudistuksen myötä uudistuvat hallintorakenteet tulevat muuttamaan diakonian ja julkisten palveluiden yhteistyötä. Helsinkiä lukuun ottamatta diakonian tulee solmia uudet yhteistyösuhteet hyvinvointialueiden kanssa, sillä kunnittain järjestäytyneellä kirkolla ei ole hyvinvointialueella toimivaa hallintoa. Lisäksi Hiilamo arvelee diakoniatyöntekijöiden paikallistuntemuksen roolin korostuvan, kun hyvinvointialueille siirtyminen heikentää julkisten palveluiden paikallista luonnetta. (emt. 2022, 175–179.)

”Jos yhteyksiä diakonian ja hyvinvointialueiden välillä ei ole olemassa, myöskään tietoa kentän syvästä todellisuudesta ei välttämättä kulje hyvinvointialueen suunnittelijoille ja päätäjille. Diakonia kun toimii usein siellä äärimmäisen hädän keskellä niiden parissa, jotka ovat pudonneet kaikista turvaverkoista läpi.” (43)

Tekstien mukaan jo nyt diakoniatyöhön ”valuu” päihde- ja mielenterveysongelmaisia asiakkaita, kun sotepalveluiden omat resurssit eivät riitä. Lisäksi puheenvuoroissa pohdittiin, että diakoniatyössä tuotettu tieto asiakkaista ja ilmiöistä ei siirry riittävällä tavalla sotepalveluihin. Eräässä tekstissä pohdittiin myös sitä, että diakoniatyössä tuotettu tieto kaikista heikoimmassa asemassa olevien tilanteista voisi olla hyödyllistä sosiaali- ja terveyspalveluissa tiedolla johtamisen tukena.

Tekstien perusteella diakoniatyön parissa toimivien mielestä olisi tärkeää pitää yllä ja rakentaa yhteistyötä julkisten palveluiden ja diakoniatyön välillä, sillä se palvelee asiakkaan etua, ja voi sujuvoittaa myös julkisella sektorilla tehtyä työtä. Teksteistä välittyi huoli siitä, mitä nyt jo toimeenpantu soteuudistus ja hyvinvointialueille siirtyminen tulee tekemään tähän mennessä rakennetuille yhteistyösuhteille.

5.4 Psykososiaalisiin tarpeisiin vastaaminen

”Kohtaamisen tavasta riippumatta on tärkeää, että kirkossa on ihmisiä, joilla on aikaa kuunnella.” (28)

Aineellisiin ja taloudellisiin tarpeisiin vastaamisen ohella puheenvuoroissa viitattiin paljon auttamistyössä asiakkaille annettavaan psykososiaaliseen tukeen, johon kuuluu kuuntelemaan pysähtyminen ja keskusteluapu. Aineiston mukaan diakonian työkentällä todistetaan suoranaista kohdatuksi tulemisen ”nälkää”. Keskusteluavun antamista pidettiin tekstien perusteella diakonian perustehtävänä. Tämä teema on osittain päällekkäin tuen ja ohjauksen tarpeisiin vastaamisen (5.2) teeman kanssa. Kuitenkin tuen ja ohjauksen tarpeisiin vastaamisessa on enemmän kyse asiakkaan tukemisesta ja ohjaamisesta johonkin konkreettiseen ongelmaan liittyen. Tässä psykososiaalisiin tarpeisiin vastaamisen teemassa on taas enemmän kyse varsinaisesta keskusteluavusta ja mielenterveyden tukemisesta eri keinoin.

Diakoniatyön käytännöissä korostui analyysini perusteella yhteisölliset ja vertaistuelliset toimintamuodot, joiden koettiin tukevan asiakkaiden hyvinvointia merkittävästi. Kuten edellä todettiin, ruoka-avun antamiseen liittyi usein yhteisöllisyys yhteisruokailun myötä. Tilanteissa oli mahdollista kohdata toisia ihmisiä sekä työntekijöitä, jotka olivat valmiita kuuntelemaan ihmisten mieltä painavia asioita. Karolina Puuska (2012) on pohtinut diakoniatyön vertaistukiryhmien hyötyjä. Hänen mukaansa vertaisryhmätoimintaan kuuluu kokemus hyväksynnästä sekä huomatuksi ja ymmärretyksi tulemisesta. Vertaistuen ytimessä on osalliseksi tulemisen kokemus. Toisten samojen asioiden kanssa kamppailevien kanssa keskusteleminen muistuttaa siitä, ettei yksilö ole asiansa kanssa yksin. Lisäksi toisten, samankaltaiset haasteet jo läpikäyneiden kokemusten kuuleminen luo toivoa. (emt. 2012, 112–113.)

Aineistossa nimettiin useita vertaistuellisia ryhmiä, joissa osallistujia yhdisti jokin yhteinen tekijä, jota he pyrkivät käsittelemään. Esimerkki tällaisesta diakoniatyön organisoimasta vertaistukiryhmästä oli neuropsykiatrisesti oireilevien lasten vanhemmille ja perheenjäsenille suunnattu Erytisen ihanat-vertaistukiryhmä. Toimintaan osallistuneet vanhemmat olivat kokeneet osallistumisen kohentaneen heidän hyvinvointiaan, he kokivat hyötyneensä ryhmän vertaistuellisuudesta ja he saivat lastenhoidon myötä myös tarvitsemaansa omaa aikaa. Toinen esimerkki vertaistuellisesta toiminnasta on KokoNaiset-työotteellinen ammatillisesti ohjattu ryhmätoiminta, joka on suunnattu päihderiippuvuuksista kärsiville naisille. Vertaisryhmiin osallistujat olivat kokeneet toiminnan heille erittäin hyödyllisenä, ja toivoneet sille jatkoa. Aineistossa mainittiin näiden lisäksi myös esimerkiksi päihdekuntoutujien ryhmätoimintamuodot, erilaiset sururyhmät, kehitysvammaisten vertaistukiryhmä sekä työttömien tukiryhmät. Runsaat yhteisöllisen toiminnan muodot sekä niiden hyötyjen tunnistaminen herättääkin kysymyksen siitä, pystyisikö myös julkinen järjestelmä hyödyntämään yhteisöllisiä menetelmiä aiempaa enemmän. En voi olla pohtimatta

myös sitä, missä määrin resurssiviisaampia yhteisölliset menetelmät ovat pitkällä tähtäimellä yksilötyöskentelyyn verrattuna.

”Kirkon keskusteluavussa yhteydenottajan asia voi olla lähes mitä vain ihmiselämään liittyvää. Keskusteluissa pohditaan ihmissuhteita, arjen tilanteita, hyvinvointia, yksinäisyyden kokemuksia, elämän merkitystä, sairautta, seksuaalisuutta, riippuvuuksia, kuolemaa ja rikoksia.” (34)

”Kirkon keskusteluavun päivystäjien verkosto on vastannut suureen tarpeeseen, jota olisi vaikea siirtää jonkun toisen tekemäksi.” (61)

”Suuri osa yhteiskunnan terveyspalveluista on jo verkossa, jossa myös kolmas sektori, kirkko ja muut toimijat järjestävät kriisi- auttamispalveluitaan ja samalla paikkaavat sosiaali- ja terveyspalveluiden jättämää aukkoa yhteiskunnan velvollisuudesta vastata sosiaaliseen hätään.” (31)

Fyysisesti kohdatuksi tulemisen lisäksi erilaisille ”etäauttamisen” muodoille oli diakoniatyössä tunnistettu suurta kysyntää, ja siihen onkin jo vastattu esimerkiksi erilaisten chattien ja auttavien puhelinten muodossa. Valtaosa ”etäauttajista” on tekstien mukaan tehtävänsä koulutettuja vapaaehtoisia.

”Vapaaehtoinen apu on arvokasta, se auttaa apua tarvitsevaa, mutta tuo myös auttajalle onnellisuutta ja merkitystä.” (21)

Myös muissa diakoniatyön toimintamuodoissa korostui vapaaehtoistyö, ja sen tuoma merkityksellisyys ja osallisuuden kokemus. Vapaaehtoistyön myötä autettavan ja auttajan raja hämärtyy, ja myös jollakin osa-alueella heikomman toimintakyvyn omaava ihminen voi kokea itsensä tärkeäksi ja merkitykselliseksi tekemisen kautta. Vuonna 2011 kirkon vapaaehtoistoiminnassa arvioitiin olevan mukana noin 160 000 henkilöä (Grönlund & Pessi 2011, 233), joista noin 33 000 oli diakoniatyössä toimivia vapaaehtoisia (Puuska 2012, 121). Yleensä vapaaehtoiset toimivat työntekijöiden apuna ja heidän ohjauksessaan. Vapaaehtoisena toimiminen mahdollistaa vapaaehtoisille heidän persoonallisten vahvuksiensa käyttämisen ja kehittämisen tarpeellisessa ja arvokkaassa työssä. Lisäksi vapaaehtoisena toimiminen voi vahvistaa vapaaehtoisen osallisuutta seurakunnan sisällä. (emt. 2012, 122.) On ilmeistä, että vapaaehtoistoimintaan osallistuminen voi olla vapaaehtoiselle voimaannuttavaa ja hyvinvointia monin tavoin edistävää toimintaa. Vapaaehtoistoiminnan suosio voi myös kieliä ihmisten halusta ja tarpeesta osallistua kansalaisyhteiskunnan toimintaan ja kokea merkityksellisyyttä auttamisen kautta. Myös vapaaehtoistoiminnan kohdalla

pohdin, voitaisiinko sitä jollakin tapaa hyödyntää laajemmin ja systemaattisemmin julkisissa sosiaalipalveluissa.

5.5 Marginaalisten erityisryhmien tarpeisiin vastaaminen

Merkittävänä havaintona aineistosta erottui myös erityisten marginaaliryhmien tarpeisiin vastaaminen.

”Seurakunnan päihdetyö koettiin kannattelevaksi toiminnaksi, joka on saatavilla, vaikka muilta yhteiskunnan päihdepalveluilta ei apua syystä tai toisesta tulisi...Haastatellut naiset kertoivat suuresta tarpeesta keskustella kyseisistä aiheista, ja he kokivat keskustelemisen nimenomaan vertaisseurassa olennaiseksi...Naiserityiselle päihdetyölle on kasvava tarve, ja siihen kannattaa seurakunnissa panostaa monissa eri muodoissa.” (25)

”Noin kolmasosa erilaisissa päihdepalveluissa olevista asiakkaista on naisia, mutta naiseuden näkökulma jää päihdepalveluissa usein huomioimatta.” (27)

Diakonian tekemän päihdetyön ohessa teksteissä kerrottiin nais erityisestä päihdetyöstä, jolle nähtiin olevan kasvava tarve. Naiserityistä otetta pidettiin tekstien mukaan merkityksellisenä ottaen huomioon hyvin perinteisesti maskuliinisena nähdyn päihdemaailman. Naiserityisyyden tarpeesta päihdetyössä on puhuttu myös sosiaalityön tutkimuksessa (esim. Karttunen 2019), mutta palvelujärjestelmä ei puheenvuorojen mukaan ainakaan vielä ole ottanut sen toteuttamiseen käytännössään. Toinen erityinen marginaaliin sijoittuva kohderyhmä, jonka tarpeisiin diakoniassa (osittain yhdessä kirkon lapsi- ja nuorisotyön kanssa) pyrittiin vastaamaan, oli tekstien mukaan syrjäytymisvaarassa olevat nuoret ja lapset. Teksteissä puhuttiin muun muassa Saapastoiminnasta, jolla on pitkät perinteet etsivän nuorisotyön mallina. Saapas toimii myös verkossa ja kouluissa, eli siellä missä nuoret ovat.

”Saappaan tarina on kantanut pitkälle, sillä se menee sinne, missä nuoret jo ovat ja tunnistelee herkästi uusia paikkoja toiminnalle...Saappaan idea nousee suoraan kirkon diakoniasta perustehtävästä.” (47)

”Palveluoperaatio Saappaan vapaaehtoiset ovat nuorille turvalliseksi tunnistettavia aikuisia. Saappaan vapaaehtoisten tehtävä on olla nuorille läsnä nuoren tarpeen mukaan, oli kyse sitten kuuntelusta tai kotiin viemisestä.” (56)

Saappaan lisäksi puheenvuoroissa esiteltiin muun muassa Moottoripajatoimintaa, joka myös pyrkii diakonisena nuorisotyönä toimintansa kautta ehkäisemään nuorten syrjäytymistä

”Pajatoiminnan ydin on tukea nuoria toiminnallisilla keinoilla. Konetta räplätessä on helppo jutella asioita halki...Pajalle ei ole kynnyksiä ja ovi on iso. Moottoripaja ei ole loppusijoituspaikka vaan uuden alku.” (42)

Moniammatillinen toiminta kohdistuu erityisesti niille nuorille, jotka ovat vaarassa jäädä työ- ja koulutuspalveluiden ulkopuolelle. Moottoripajatoimintaa järjestetään yli kolmessakymmenessä kunnassa ympäri Suomen. Sekä moottoripajatoiminnan sekä Saappaan vahvuutena näyttäytyy joustavuus ja ketteryys mennä sinne, missä nuoret ovat tai luoda tila, jonne he tulevat mielellään.

Aaltosen, Bergin ja Ikäheimon (2015) toteuttama tutkimus syrjäytymisvaarassa olevien nuorten palveluiden käytöstä osoitti, että palvelut eivät vastaa niiden nuorten tarpeisiin, joilla on alentunut toimintakyky. Lisäksi tutkimuksen mukaan nuorten pääsy palveluihin oli pitkissä kantimissa jonojen ollessa pitkät. Ajanpuutteen vuoksi työntekijöiden oli haastavaa luoda luottamuksellisia suhteita asiakasnuorten kanssa, mikä haastoi työskentelyä. Lisäksi palvelut olivat siirtyneet monilta osin verkkoon, jonka vuoksi fyysiset kohtaamiset olivat vähentyneet entisestään. (emt. 2015, 129–132.) Vaikka tutkimusaineistossani ei suoranaisesti todettu syrjäytymisvaarassa olevien nuorten auttamisen kirkon diakonia- ja nuorisotyössä olevan vastaamista palvelujärjestelmän puutteeseen, voidaan päätellä, että esimerkiksi edellä mainitun tutkimuksen osoittamat puutteet luovat tarvetta syrjäytymisvaarassa olevien nuorten tukemiselle julkisen palvelujärjestelmän ulkopuolella. Diakonian työmuodoissa nuorten kohtaamisille on aikaa ja työskentely tapahtuu heille luontaisissa ympäristöissä.

Muita marginaaliryhmäerityisiä diakonian toiminnanmuotoja, joita teksteissä mainittiin ja kuvattiin, olivat muun muassa yksinäiset vanhukset ja ylivelkaantuneet, erityisen haavoittuvassa asemassa olevat lapsiperheet ja asunnottomat.

Lisäksi teksteissä mainittiin työ paperittomien ja pakolaisten kanssa. Kirkko on tehnyt työtä paperittomien hyväksi erityisesti vuoden 2015 ”pakolaiskriisin” jälkeen, kun kasvanut kielteisten turvapaikkapäätösten määrä synnytti joukon ihmisiä, joilla ei ollut lain turvaamaa oikeutta oleskella Suomessa muttei myöskään mahdollisuutta palata kotimaahansa (Niemi & Siirto 2017, 8–9). Paperittomien auttamiseen liittyy myös kirkkoturvan käsite, joka tarkoittaa yhteisöllistä oikeuden hakemisen tapaa tilanteessa, jossa turvapaikkaprosessi on osoittautunut epäoikeudenmukaiseksi. Kirkkoturvan järjestäminen käytännössä tarkoittaa paperittoman seurakunnan tai kirkon tiloihin majoittamista, turvapaikkaprosessissa avustamista ja henkistä tukea. Kirkko-

turvan tavoitteena on turvata henkilön ihmisarvo ja edistää ihmisoikeuksien toteutumista tilanteessa, jossa ne ovat vaarantuneet. (Suomen Ekumeeninen Neuvosto 2019, 11.)

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä tutkielmassa halusin tarkastella diakoniatyön toimijoiden näkemyksiä siitä, miten diakoniatyössä paikataan virallisen sosiaaliturvan vajeita. Lisäksi halusin selvittää, miten diakoniatyössä kyseisiä vajeita paikataan. Vastauksia tutkimuskysymykseeni etsin Diakonia+-verkkojulkaisusta, jonne eri kirkon ja diakonian toimijat kirjoittavat blogikirjoitustenomaisia tekstejä diakoniatyöhön liittyen.

Tutkimustuloksia käsittelevässä luvussa esitin analyysin perusteella viisi teemaa, joiden avulla voidaan nähdäkseni lähestyä sitä, millä tavoin Suomen evankelisluterilaisen kirkon diakoniatyö vastaa virallisen sosiaaliturvan puutteisiin. Teemoja olivat aineelliseen ja taloudelliseen hätään vastaaminen, tuen ja ohjauksen tarpeeseen vastaaminen, tarve yhteistyölle muiden toimijoiden kanssa, psykososiaalisiin tarpeisiin vastaaminen sekä marginaalisten erityisryhmien tarpeisiin vastaaminen.

Aineelliseen ja taloudelliseen hätään vastaamisen teeman tarjoama vastaus tutkimuskysymykseen on ilmeinen ja se oli odotettavissa. Diakoniatyössä tarjotaan ruoka-apua sekä taloudellista tukea niille, joiden oma toimeentulo ei riitä niihin. Diakoniatyö tässä tapauksessa siis paikkaa tai täydentää sosiaaliturvaa, joka ei kykene turvaamaan ihmisen riittävää toimeentuloa ja ravinnonsaantia. Aikaisempi tutkimus osoittaa, että seurakuntien ruoka-avun piti olla vain väliaikainen apu laman aiheuttamaan taloudelliseen hätään, mutta siitä on tullut pysyvä ja yleisesti hyväksytty toimintamuoto, mikä kertoo sosiaaliturvan riittämättömyydestä suhteessa ihmisen perustarpeisiin. Tämä tutkimustulos siis osoittaa selkeän ja hyvin merkittävän vajeen sosiaaliturvassa.

Tuen ja ohjauksen tarpeeseen vastaamisen teeman mukaan erityisen vaikeissa tilanteissa (etenkin taloudellisissa) eivät saa julkisten palveluiden puitteissa tarvitsemaansa tukea vaikeasta tilanteesta selviytymiseen. Diakoniatyön keinoin tuetaan ja opastetaan ihmisiä etenkin taloudelliseen ahdinkoon liittyvissä kysymyksissä. Lisäksi

diakoniatyössä annetaan runsaasti ohjausta palvelujärjestelmään (esimerkiksi etuudet ja palvelut) liittyen, mikä kertoo siitä, että palvelujärjestelmä on vaikeaselkoinen ja työläs sen käyttäjälle.

Tarve yhteistyölle muiden toimijoiden kanssa eroaa muista hahmottelemistani teemoista, sillä se ei liity välittömästi asiakkaiden tarpeisiin ja sosiaaliturvan puutteisiin. Kuitenkin se nähdäkseni osoittaa, että diakoniatyön näkökulmasta sekä kirkon diakoniatyössä että julkisessa palvelujärjestelmässä voidaan palvella asiakkaita paremmin, jos toimijat tekevät yhteistyötä ja jakavat tietoperustaa.

Psykososiaalisiin tarpeisiin vastaamisen teema taas osoittaa nähdäkseni palvelujärjestelmän kyvyttömyyden vastata matalalla kynnyksellä ihmisten keskusteluavun ja psyykkisen tuen tarpeeseen. Kirkon keskusteluapua tarjoavat chatit sekä auttavat puhelimet ja niiden valtava suosio kielivät valtavasta psykososiaalisen tuen tarpeesta. Lisäksi teema osoittaa nähdäkseni ihmisen yhteisöllisyyden ja osaksi tulemisen kaipuun, johon diakoniatyössä vastataan yhteisöllisillä toiminnan muodoilla, joissa yksilölle mahdollistuu vertaisten kohtaaminen. Samaan teemaan liittyy myös vapaaehtoisena toimimisen mahdollisuudet diakoniatyössä. Teeman myötä herää kysymys, miksi julkiset palvelut ovat kovin yksilökeskeisiä, ja voisiko niiden toteuttamisessa löytää yhteisöllisiä ja ryhmämuotoisia ratkaisuja.

Viimeisenä teemana aineiston perusteella hahmottui marginaalisten erityisryhmien tarpeisiin vastaamisen teema. Esimerkiksi suuri tarve nais erityiselle päihde-työlle paljastaa nähdäkseni sen, että palvelujärjestelmä ei tunnista tämän erityisen marginaaliryhmän erityisyyttä. Myös syrjäytymisvaarassa oleville nuorille suunnatut tukimuodot nähdäkseni paljastavat sen, että palvelujärjestelmä ei kykene vastaamaan heidän erityisiin tarpeisiinsa. Näiden lisäksi diakoniatyön piirissä työskenneltiin myös useiden muiden heikossa asemassa olevien, yhteiskunnan marginaaleissa olevien erityisryhmien kanssa, joiden tarpeisiin yhteiskunta ei kykene riittävällä tavalla vastaamaan.

Huomionarvoisia seikkoja teemojen ohessa on mielestäni se, että useissa eri yhteyksissä aineistossani sanoitettiin sitä, että järjestelmä ei kykene vastaamaan tähän ongelmaan, ja ihminen tulee ongelmansa kanssa diakoniatyön piiriin. Tämä osaltaan vahvistaa aiemman tutkimuksen havaintoja siitä, että diakoniatyössä paikataan sosiaaliturvan vajeita. Diakoniatyön roolia sosiaaliturvan vajeiden paikkaajana pohtiessa on tärkeää huomioida se, että on myös heitä, jotka eivät hae diakoniatyöstä apua sosiaaliturvan ollessa riittämätön vastaamaan tarpeisiin. Sosiaalityön näkökulmasta on tärkeää ottaa huomioon se, että viimesijaisen sosiaaliturvan varassa elävien toimintakyky on usein heikentynyt, ja siten avun etsiminen muualta voi olla hyvin vaikeaa, ellei mahdotonta.

Toinen huomionarvoinen seikka aineistoni perusteella on se, että diakoniatyön tuen muodot ovat selkeästi kehitetty vastaamaan asiakkaiden tarpeita, ja niitä muovataan jatkuvasti tarpeiden mukaan. Kenties tällainen mahdollistuu diakoniatyölle siksi, että sen toimintaa ei ainakaan vahvasti sanele lainsäädäntö ja siihen ei liity samankaltaista byrokratiaa kuten julkisiin sosiaalipalveluihin. Pohdinkin, missä määrin julkinen sektori voisi ottaa mallia diakonian muuntautumiskykyisyydestä ja ketteryydestä palveluiden toteuttamisessa.

Kuten saattoi odottaa, aineistossa tuli esille koronapandemian ja eristäytyneisyyden vaikutuksista itse diakoniatyö toimintamuodoille ja sen diakonian asiakkaille. Aineiston perusteella erilaisten haasteiden kanssa kamppailevien diakonian asiakkaiden tilanteet heikentyivät pandemian seurauksena entisestään, ja avuntarve kasvoi. Myös pandemian aikana diakonia muuntautui nopeasti vastaamaan asiakkaiden tarpeisiin rajoitusten puitteissa ja uusia toiminnan muotoja syntyi.

Tutkimustulokseni osoittautuivat varsin odotuksiani vastaaviksi. Oma tutkimukseni vahvistaa aikaisemman aiheesta tehdyn tutkimuksen havainnon siitä, että diakoniatyö paikkaa sosiaaliturvan aukkoja. Saatoin odottaa aineistosta löytyvän paljon viitteitä ruoka-apuun ja diakoniassa annettavaan keskusteluapuun sen perusteella, mitä tiesin ennalta aiheeseen liittyvän kirjallisuuden myötä. Hieman yllättävänä pidän diakoniatyössä tehtävää palvelujärjestelmään liittyvää palveluohjausta. Hieman odottamattomana pidin myös sitä, että aineistossa puhuttiin paljon tiiviistä yhteistyösuhteista muiden toimijoiden, kuten sosiaalityön kanssa. Sanottakoon, että oma käsitykseni diakoniatyön käytännöstä on tämän tutkimusprosessin myötä muuttunut.

Aineiston analyysin perusteella voidaan todeta, että itseasiassa diakoniatyö tekee juuri sitä, mitä sosiaalityön omien ihanteidensa mukaan kuuluisi tehdä, joskin osittain eri arvopohjaan nojaten. Diakoniatyön eetos on linjassa yhtenä sosiaalityön pioneereista pidetyn Jane Addamsin (1860–1935) ihmiskäsityksen kanssa. Addams korosti liittymistä ja osallistumista ihmiselle luonteenomaisina asioina, joita myös diakoniatyön yhteisöllisissä käytännöissä toteutetaan. Myös Addamsin ajattelun taustalla vaikutti kristillisen lähimmäisenrakkauden toteuttamisen periaate. (Puurunen 2002, 123, 127–128.) Vaikka Addamsin yhteisöllisyyteen liittyvät periaatteet liittyvät vahvasti myös sosiaalityön profession peruseriaatteisiin, sosiaalityön käytännöissä ne jäivät nähdäkseni varsin kaukaisiksi.

Edelleen on tärkeää muistaa se, että tutkimukseni tulokset kuvastavat tiettyä näkökulmaa aiheeseen. Aineistoni mahdollisti minulle diakonian piirissä toimivien henkilöiden näkökulmien tarkastelun. Tarkasteluni puitteissa en kykene selvittämään sitä, mikä on absoluuttisesti totta, tai mikä on jonkun toisen osapuolen tulokulma tutki-

musksymyksiin. Lisäksi on tärkeää huomata, että tekstien joukossa ei ollut asiakkaiden kirjoittamia tekstejä. En voi myöskään tietää, mikäli jokin aihe on ollut ylliedustettuna aineistossani tai jokin merkittävä aihe on siitä puuttunut.

7 LÄHTEET

Aaltonen, Sanna, Päivi Berg, ja Salla Ikäheimo. (2015). Nuoret luukulla: Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Helsinki. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.

Alastalo, Marja ja Jaana Vuori. Dokumentit. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-aineistot/dokumentit/> Viitattu 5.1.2023.

Atkinson, Paul, ja Amanda Coffey. (2004). Analysing documentary realities. Teoksessa Silverman, David (toim.) Qualitative research 3. Lontoo. Sage Publications. 77-92.

Crisp, Beth R. (2013). Social work and faith-based agencies in Sweden and Australia. *International Social Work* 56(3). 343-355. <https://doi.org/10.1177/0020872812474011>.

Enroos, Rosi ja Mikko Mäntysaari (2017) Sosiaalityön tutkimuksen mielekkyydestä ja missiosta. Teoksessa Enroos, Rosi, Mikko Mäntysaari, ja Satu Ranta-Tyrkkö. (toim.) Mielekäs tutkimus: Näkökulmia sosiaalityön tutkimuksen missioihin. Tampere. Tampere University Press. 7-38.

Grönlund, Henrietta ja Anne Birgitta Pessi. (2011). Julkista vai kansalaisyhteiskunnan apua? Auttaminen Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Teoksessa Pessi, Anne Birgitta, ja Juho Saari. Hyvien ihmisten maa: Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa. Helsinki. Diakonia-ammattikorkeakoulu. 229-248.

Gärde, Johan. (2017). Concepts on Zakat, Caritas, and Diaconia in the Changing Social Welfare Landscape of Europe. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work* 36(1-2). 164-198. <https://doi.org/10.1080/15426432.2017.1311242>.

Heikkinen, Alpo. (toim.) (2022). Arki, arvot ja etiikka: Sosiaalialan ammattieettiset ohjeet. Helsinki. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry

Helin, Matti, Heikki Hiilamo, ja Ulla Jokela. (2010). Diakoniatyö: Asiakkaan Palveluksessa. Helsinki. Edita.

Helne, Tuula. (2002). Sisällä, reunalla, ulkona? Kohti relationaalista syrjäytymisen tarkastelua. Teoksessa Juhila, Kirsi, Hannele Forsberg, ja Irene Roivainen. Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto. 20–43

Hiilamo, Heikki, Ulla Pesola ja Sirpa Tirri. (2008) Kirkon ruoka-apu. Teoksessa Hänninen, Sakari et al. Toisten pankki: Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa. Jyväskylä. Gummeruksen kirjapaino. 115–124.

Hiilamo, Heikki. (2022). Sote-uudistus ja odotukset diakoniatyölle. Teoksessa Huhanantti, Saara ja Veera Wallenius. Diakonia. Nyt: Näkökulmia vaikuttavaan auttamistyöhön. Helsinki. Kirjapaja.

Hirsjärvi, Sirkka, Pirkko Remes, Paula Sajavaara, ja Eila Sinivuori. (1997). Tutki ja kirjoita. Helsinki. Tammi.

Holmberg, Suvi. (2022). Arki marginaalissa – Teoreettis-käsitteellinen katsaus elettyyn marginaalisuuteen. Teoksessa Jokinen, Arja, Suvi Raitakari ja Johanna Ranta (toim.) Sosiaalityö yhteiskunnan marginaaleissa. Vastapaino. Tampere. 139–162.

Huhanantti, Saara, ja Veera Wallenius. (2022). Diakonia. Nyt: Näkökulmia vaikuttavaan auttamistyöhön. Helsinki. Kirjapaja.

Hänninen, Kaija. (2007) Palveluohjaus: Asiakaslähtöistä täsmäpalvelua vauvasta vaariin. Helsinki. Stakes.

Ideström, Jonas, ja Stig Linde. (2019). Welfare State Supporter and Civil Society Activist: Church of Sweden in the “Refugee Crisis” 2015. *Social Inclusion* 7(2). 4-13. <https://doi.org/10.17645/si.v7i2.1958>.

Jokela, Ulla. (2011). Diakoniatyön paikka ihmisten arjessa. Helsinki. Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Jokinen, Arja, Laura Huttunen ja Anna Kulmala. (2004). Johdanto: neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta. Teoksessa Valokivi, Heli, Suvi Raitakari, Anna Kulmala, Laura Huttunen, Arja Jokinen, Anni Vanhala, Anna Rastas, ja Kirsi Juhila. Puhua vastaan ja vaieta: Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki. Gaudeamus.

Juhila, Kirsi. (2008). Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön areenat. Teoksessa Jokinen, Arja ja Kirsi Juhila (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. 14–47. Tampere. Vastapaino.

Juhila, Kirsi. (2002). Sosiaalityö marginaalissa. Teoksessa Juhila, Kirsi, Hannele Forsberg, ja Irene Roivainen. Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto. 11–19.

Juhila, Kirsi. (2006). Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina: Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. 3. painos. Tampere. Vastapaino.

Juntunen, Elina, Henrietta Grönlund, ja Heikki Hiilamo. (2006). Viimeisellä luukulla: Tutkimus viimesijaisen sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta. Helsinki. Kirkkohallitus.

Juntunen, Elina. (2010). Diakoniatyöntekijöiden käsityksiä taloudellisen avustustyön asiantuntijuudesta. *Aikuiskasvatus*, 30(1), 17–29.
<https://doi.org/10.33336/aik.93856>

Karisto, Antti. (2016). Hyvinvointi ja vastavuoroisuus. Teoksessa Törrönen, Maritta, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara ja Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki. Gaudeamus.

Karttunen, Teija. (2019). Nais erityistä päihdehoitoa – etnografinen tutkimus päihdehoitolaitoksen naistenyhteisöstä. JYU dissertations. Saatavilla verkosta: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7839-6> (ISBN 978-951-39-7839-6 verkko)

Kela. (2023). Suomen sosiaaliturva. Viimeksi muokattu 19.4.2023. <https://www.kela.fi/suomen-sosiaaliturva>

Kirkkopalvelut ja Sari Kuvaja. (2002). Ruokapankeista vaikuttamisen foorumeille: Näkökulmia kirkon yhteiskuntavastuuseen. Helsinki. Kirkkopalvelut.

Kotimaa. (2018) Uusi verkkolehti Diakonia+ haluaa ärsyttää keskustelemaan ja innostaa toimimaan. <https://www.kotimaa.fi/artikkeli/uusi-verkkolehti-diakonia-haluaa-arsyttaa-keskustelemaan-ja-innostaa-toimimaan/>

Kuusimäki, Kalle. (2012). Diakonia kirkon perustehtävänä. Teoksessa Gothóni, Raili, Riitta Helosvuori, Kalle Kuusimäki ja Karolina Puuska (toim.) Kantakaa toisenne kuormia: Diakoniatyön perusteet ja käytäntö. Helsinki. Kirjapaja. 11–48.

Kuusimäki, Kalle. Määrittelyjä pakeneva diakonia. <https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/diakonia/tietoa-diakoniasta> Luettu 25.10.2022.

Malkavaara, Mikko. (2022). Diakonia on kutsumustyötä - Diakonia Suomessa 1850–1944. Diakonia Tutkimus 5. Diakonia-ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-398-8>

Mutka, Ulla. (1998). Sosiaalityön neljäs käänne: asiantuntijuuden mahdollisuudet vahvan hyvinvointivaltion jälkeen. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto.

Myllymäki, Taru. (2020). Paras tarina palkitaan: diakoniatyöntekijän subjektiivinen harkinta taloudellisessa avustamisessa. Opinnäytetyö, Diakonia-ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2020112223714>

Niemi, Hanna ja Ulla Siirto. (2017) Hätämajoituksesta Aleppon kelloihin: Evankelis-luterilaisten seurakuntien turvapaikkatyö Suomessa. Tampere. Kirkon tutkimuskeskus.

Pohjola, Anneli. (2016). Sosiaalityön vastuu heikompaan asemaan joutuneista. Teoksessa Törrönen, Maritta, Kaija Hänninen, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara, Minna Veistilä, Anneli Anttonen, ja Päivi Jouttimäki. (toim.) Vastavuoroinen Sosiaalityö. Helsinki. Gaudeamus.

Prior, Lindsay. (2008) Repositioning Documents in Social Research. *Sociology* 42(5). 821–836.

Puurunen, Piia. (2002). Jane Addams - Yhteisöllisen sosiaalityön pioneeri. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja* 3(2). 121–131. <https://doi.org/10.30675/sa.116248>.

Puuska, Karolina. (2012). Diakoniatyö ryhmissä ja lähiyhteisöissä. Teoksessa Gothóni, Raili, Riitta Helosvuori, Kalle Kuusimäki ja Karolina Puuska (toim.) *Kantakaa toistenne kuormia: Diakoniatyön perusteet ja käytäntö*. Helsinki. Kirjapaja. 111–150.

Raunio, Kyösti. (2004). *Olellainen sosiaalityössä*. Helsinki. Gaudeamus.

Raunio, Kyösti. (2000). *Sosiaalityö murroksessa*. Helsinki. Gaudeamus.

Raunio, Kyösti. (2006). *Syrjäytyminen: Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia*. Helsinki. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Roivainen, Irene. (2003) Diakonian erityisyys sosiaalityössä. Teoksessa Lahtinen, Mikko & Tuulikki Toikkanen (toim.) *Anno Domini: Diakoniatieteen vuosikirja 2003*. Lahti. Lahden diakoniasäätiö. 27–36.

Rättyä, Lea. (2012). Diakonia yksilöiden ja perheiden parissa. Teoksessa Gothóni, Raili, Riitta Helosvuori, Kalle Kuusimäki ja Karolina Puuska (toim.) *Kantakaa toistenne kuormia: Diakoniatyön perusteet ja käytäntö*. Helsinki. Kirjapaja. 80–110.

Saari, Juho. (2015). Huono-osaiset: Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki. Gaudeamus.

Salonen, Anna Sofia ja Tiina Silvasti. (2019). Faith Based Organizations as Actors in the Charity Economy: A Case Study of Food Assistance in Finland. Teoksessa Bircan, Tuba, Helmut P. Gaisbauer, Gottfried Schweiger, ja Clemens Sedmak. Absolute Poverty in Europe: Interdisciplinary Perspectives on a Hidden Phenomenon. Bristol. Policy Press. 268-288

Siisiäinen, Martti. (2014). Työtä vailla olevat nuoret. Teoksessa Lempiäinen, Kirsti, Tiina Silvasti, Raimo Blom, Tomi Kankainen, Harri Melin, ja Martti Siisiäinen. Eriarvoisuuden rakenteet: Haurastuvat työmarkkinat Suomessa. Tampere. Vastapaino.

Silvasti, Tiina. (2011). Ruoka-avun vakiinnuttaminen Suomessa. Tarpeen ja oikeutuksen jäljillä. Janus sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 19(3). 279-289. <https://journal.fi/janus/article/view/50624>

Silvasti, Tiina. (2014). Sisällönanalyysi. Teoksessa Massa, Ilmo, et al. Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen. Helsinki. Gaudeamus.

Suomen Ekumeeninen Neuvosto. (2019). Turvaa kirkosta - Ohjeistus kirkkoturvän järjestämiseen. Helsinki. Suomen Ekumeenisen Neuvoston julkaisuja CX.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko. (2019) Diakonia-lehti lopettaa, Diakonia+ jatkaa. <https://evl.fi/uutishuone/tiedotearkisto/-/items/item/28308/Diakonia-lehti+lopettaa+Diakonia+jatkaa>

Suonio, Mari, Sakari Kainulainen, Titi Gävert, Raija Väisänen ja Juho Saari. (2017). Kun vaikeudet kasautuvat: Pitkäaikaisasiakkuudet sosiaalialan aikuistyössä. Teoksessa Saari, Juho (toim.) Sosiaaliturvariippuvuus: Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa? Tampere. Tampereen yliopistopaino. 259-286.

Tuomi, Jouni, ja Anneli Sarajärvi. (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

UEF. Tutkimusaineisto ja aineistonhallinta. <https://blogs.uef.fi/aineistonhallinta-opiskelijoille/tutkimusaineisto-ja-aineistonhallinta/> Luettu 14.12.2022.

Viitasalo, Katri. (2019). Mistä taloussosiaalityössä on kyse? Teoksessa Zechner, Minna, Sirpa Karjalainen & Katri Viitasalo (toim.) Avauksia taloussosiaalityöstä. 8-15. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7780-1>

Ward, Nicki. (2009). Social Exclusion, Social Identity and Social Work: Analysing Social Exclusion from a Material Discursive Perspective. Social Work Education, 28(3). 237-252. <https://doi.org/10.1080/02615470802659332>.

LAKI

Kirkkojärjestys 1993. (8.11.1991/1055 v. 1993) Viitattu 6.10.2022

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931055>

Kirkkolaki 1993. (26.11.1993/1054) Viitattu 6.10.2022

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054>

LIITTEET

Liite 1: aineistona käytetyt tekstit

Diakonia+-verkkojulkaisun puheenvuorot

2018

1. Alanko, Pauliina. Hävikin hillintää ja kohtaamisia Kangasalla 23.5.2018
2. Virolainen, Sinikka. Nuoret vapaaehtoistyöhön 16.6.2018
3. Alanko, Pauliina. Toivon paikka on hyvä paikka 23.6.2018
4. Alanko, Pauliina. Porkkanatkin on oranssisempia kun yhdessä syö! 17.9.2018
5. Immonen, Anne. Nuoret ja diakoniatyö 24.9.2018
6. Koivisto, Hanna. Oppilaitosdiakoniaa Tampereella jo yli kymmenen vuotta 2.12.2018

2019

7. Peltomaa, Niina. "HUOMAAMATTA SITÄ TEKEE", Palveluohjaus diakoniatyössä 18.2.2019
8. Luukkonen, Jani. Palloilua ja kulttuuria 25.2.2019
9. Mäkinieniemi, Anne-Mari. Kuulumisia Tarinoiden maasta 5.5.2019
10. Nummela, Irene. Mitä vanhus tarvitsee? 30.7.2019
11. Penttilä, Päivi. Mielen häiriöt ja läheisten tukeminen 7.9.2019
12. Salonen, Anita. Eurooppalaista ylivelkaantumisen hoitoa 4.12.2019
13. Peltomäki, Isto. Poliitiikka ohjaa kirkon auttamistoimintaa 10.12.2019
14. Niemelä, Jorma. Onko diakonialla sijaa sote-keskussuunnitelmissa? 17.12.2019

2020

15. Nieminen, Sari. Kirkon diakoniarahasto tuki vähävaraisten perheiden nuoria 200 000 eurolla 21.1.2020
16. Pajunen, Tapio. VAIKUTTAVA JA SALATTU DIAKONIA 28.1.2020
17. Seppä, Sirpa. SINÄ RIITÄT! 2.2.2020
18. Männistö, Kirsi. Kestävä elämä maaseudulla 26.2.2020
19. Takalo, Juho. Digitaalinen pelaaminen diakoniatyön työvälineenä 6.3.2020
20. Satomaa, Pirita, Piia Tiitto ja Heini Lekander. Vertaistukea nepsy-piirteisten lasten vanhemmille 30.3.2020
21. Nummela, Irene. Vapaaehtoista auttamista koronan keskellä 6.4.2020
22. Salonen, Anita. Ylivelkaantumisen ehkäisemiseen tarjolla monenlaisia keinoja 14.4.2020
23. Karjalainen, Anne-Maria. Ei yhtään yksinäistä 2030-selvitys on mitä ajankoh-
taisin koronakeväänä 4.6.2020
24. Kuusimäki, Kalle. Koronakriisistä diakonian ja sielunhoidon näkökulmasta 15.6.2020
25. Lekander, Heini ja Satu Rajavaara. Naiserityiselle päihdetyölle on tarvetta seu-
rakunnissa 24.6.2020
26. Raitaranta, Airi, Kimmo Nieminen ja Anita Salonen. Diakonian tilastot elävät 3.7.2020
27. Pöyhönen, Laura. KokoNaiset -työote tukee päihteistä toipuvia naisia 13.7.2020
28. Nieminen, Kimmo. Keskusteluapua huomennakin 28.7.2020
29. Korhonen, Aki. Diakoniaa poikkeusoloissa 19.8.2020
30. Lilja, Riina ja Ville Kämäräinen. Kirkko ja EU-hankkeet 26.8.2020
31. Törrönen, Minna. Hädässä olevan toivo on keskusteluavun päivystäjä 28.8.2020
32. Raitaranta, Airi. Diakoniabarometri 2020 - Aina uuden edessä 21.9.2020
33. Salmela, Annmari. Ruoka-apu.fi tukee yhteistyötä ja auttaa hädässä olevaa 30.9.2020
34. Räsänen, Riitta. Kirkon keskusteluavun päivystäjä kuuntelee ja kuulee 7.10.2020
35. Karjalainen, Tuula. "Minä olin vankeudessa ja te tulitte minun tyköni" (Matt. 25:36) 21.10.2020
36. Unkuri, Juhana. Ruokaa ja hyvää yhteisöllisyyttä Järvenpäässä 10.11.2020
37. Koskinen, Tiia ja Hanna-Leena Niemelä. Digidiakoni on digitaalinen rinnalla-
kulkija 9.12.2020
38. Paasivirta, Tuula. MITÄ KÖYHÄLLE KUULUU? Kysytään Kuka kuuntelee
köyhää? -verkostossa 21.12.2020

39. Kontinen, Ilona. Ikkunoita diakoniaan 30.12.2020

2021

40. Lehto, Tia-Maria. "Leirillä moni sai katkaistua päihteidenkäytön" 26.1.2021
41. Salonen, Anita. #enitenyllättiköyhyys 10.2.2021
42. Sirkka, Tapu. Bensanhajuista diakoniaa 28.4.2021
43. Niemelä, Jorma. Onko asiakkaan etu, että diakoniaa liki unohdetaan sotessa? 3.5.2021
44. Jakonen, Sirkka. Sote ja diakonia – samalla kentällä eri rooleissa 20.5.2021
45. Hastrup, Arja, Päivi Varonen ja Sari-Annika Pettinen. Perhekeskus – lasten, nuorten ja perheiden paikka 26.5.2021
46. Lehmusmies, Johanna. Joko joulusta uskaltaa puhua? 14.6.2021
47. Sirkka, Tapu. Kohta 50-vuotias Saapas toimii nuorten ehdoilla vapaaehtoisten voimalla 25.8.2021
48. Eeva, Raija. Sote ja yksinasuvat 1.9.2021
49. Lukka, Heli. Satakunnassa sote-srk-verkostoyhteistyössä on tekemisen meininki 23.9.2021
50. Rajalin, Hanna. Perheystävä tarjoaa vertaistukea lapsiperheiden vanhemmille paikallisesti 29.9.2021
51. Lehtonen, Maiju ja Minna Laitinen. Seurakunnat ja järjestöt yhteistä hyvinvointia rakentamassa 13.10.2021
52. Saarela, Tiina. Kansanedustajat kuuntelivat köyhyyttä kokeneita 26.10.2021
53. Kontinen, Ilona. Ovia tuoreisiin DIAK opinnäytetöihin 8.12.2021
54. Kontinen, Ilona. Lisää ovia tuoreisiin opinnäytetöihin 15.12.2021
55. Kontinen, Ilona. Tuoretta tutkimustietoa diakoniasta 22.12.2021

2022

56. Kahra, Kaisa, Anna Kärri, Tapu Sirkka. Yhteisvastuukeräys 2022 on ajankohdaisempi kuin koskaan 2.2.2022
57. Paulasaari, Mari. Hädän äänenä oleminen 16.3.2022
58. Salmesvuori, Anni. Korona-ajan uusia haasteita, kokeiluja ja oivalluksia 6.4.2022
59. Malkavaara, Mikko. Diakonian merkitykset 20.9.2022
60. Gävert, Titi. Suuntia tulevaan Diakoniabarometri 2022 raportin inspiroimana 20.9.2022
61. Salonen, Anita. Kiitos, kun kuuntelit! 26.9.2022
62. Kuusimäki, Kalle. Diakonia, pelastus ja yhteiskunta 28.9.2022